

„MINDEN BŰNÜGYNEK VANNAK ELGONDOLKODTATÓ, MEGFONTOLÁSRA ÉRDEMES TANULSÁGAI...”

STEFÁN ANTAL KRISZTIÁN

Bevezetés

A dolgozat témája, a témaválasztás indoklása

Már évek óta foglalkozom a szervezett bűnözés hazai megjelenésével az 1950-es években. Korábban már rész vettem egy OTDK-n, valamint megjelent az első tanulmányom, mely a Nógrád megyében működő bűnszövetkezetekkel foglalkozott.¹ Ezek után azonban úgy éreztem, ebben a témában még vannak kiaknázandó lehetőségek, ami motivált a dolgozat megírásában.

A szervezett bűnözés hazai viszonyainak meghatározásánál szinte minden történész vagy kriminológus az 1970-es évek elejét tekinti kezdődátumnak. Hogy a kutatás során kialakult álláspontomat igazoljam, fontosnak tartom meghatározni dolgozatom elején, hogy mit értek hazai szervezett bűnözés alatt. Bezsenyi Tamás történész, kriminológus egyik tanulmányában a következőképpen határozta meg a fogalmat: „*A szervezett bűnözés (organized crime) fogalmát a szocialista időszakra vonatkozóan úgy lehetne meghatározni, mint olyan személyek laza kapcsolódása, akiket csupán közös érdekek fűznek össze, de munkahelyük és adott esetben társadalmi státuszuk eltérhet.*”² Véleményem szerint ez a megközelítés a legpontosabb, ha ezt a korszakot vizsgáljuk, így én is ebben a kontextusban tárgyalom a dolgozatomban előforduló bűnözői csoportokat. Annak érdekében, hogy érezzük a különbséget, szeretnék néhány további meghatározást adni, hogy bizonyos törvények mit fogalmazznak meg, illetve a kriminológusok mit gondolnak a szervezett bűnözésről. A jelenleg hatályos büntető törvénykönyv a szervezett bűnözést a bűnszervezetek működésével hozza összefüggésbe. A törvény a bűnszervezetekről a következőképpen fogalmaz: „*legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabad-*

---

¹ *Stefán Antal Krisztián: A szervezett bűnözés hajnala? Bűnszövetkezetek Nógrád megyében az 1950-es években. In: Historia Nostra 3 (2019) 1. sz. 175–207.*

² *Bezsenyi Tamás: „Nem szabad minden egyszerű tolvajlásból rendszer-ügyet csinálni”: A szocialista kori magánkereskedelem és állami vendéglátás területén jelentkező szervezeti és szervezettséget mutató bűnelkövetői hálózatok összehasonlítása. In: A normán innen és túl. Szerk. Kovács Janka – Kökényessy Zsófia – Lászlófi Viola. Bp. 2017. 47–48.*

ságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése”.³ Ez a meghatározás azért nem használható az általam vizsgált időszakban, mert akkoriban nem szerepelt ez a kifejezés a büntető törvénykönyvben, valamint az államszocializmus első évtizedében – legalább is hivatalosan – elképzelhetetlen volt a bűnszervezetek magyarországi jelenléte, hiszen nem volt meg az a gazdasági-társadalmi-kormányzati feltétel, hogy ez megvalósuljon. Nem voltak gyenge, egymást és irányt is gyorsan váltó kormányok, a társadalom nem volt elnéző a háború után a látványos erőszakkal szemben, valamint nem került sor a gyors gazdasági fejlődésre sem. Ezek majd csak a rendszerváltozás után valósulnak meg hazánkban.

A közvélemény ma főleg a maffiatevékenységgel azonosítja a szervezett bűnözést, amit szintén a bűnszervezetekkel tudunk összekapcsolni. Az észak-amerikai kutatók a következőképpen gondolják a szervezett bűnözés fogalmát: „A szervezett bűnözés a fokozottan központosított vállalkozások nemzetközi, nemzeti vagy helyi csoportjainak egy fajtája, amelyeket olyan bűnözők működtetnek, akik illegális tevékenységet kívánnak folytatni, leggyakrabban pénz és nyereség érdekében.”⁴ Összességében azonban megállapíthatjuk, hogy a szervezett bűnözés fogalmát nehéz pontosan definiálni. A kriminológiával foglalkozó szakemberek szerint célszerű inkább körülírni és a jellemzőit használni.⁵ Azokat a jellemzőket, amelyek szerint majd vizsgálni fogom az általam vizsgált bűnszervezeteket, a dolgozat második főegységének elején ismertetem, de fontosnak tartom megjegyezni, hogy bűnszervezet alatt az 1961-ig hatályban lévő büntető törvénykönyv bűnszövetség kifejezését értem. Dolgozatommal azon korábbi kutatásaim során megalkotott hipotézisemet szeretném bizonyítani vagy cáfolni, mely szerint a magyarországi szervezett bűnözés már a második világháborút követő zűrzavaros időkben is jelen volt az ország bizonyos részein. Nógrád megyét azért választottam a kutatásom fő helyszínének, mert megfelelő mennyiségű levéltári irat áll rendelkezésemre a kutatásomhoz, s bár az államszocializmus időszakában egy nagyon lényeges ipari régióvá nőtte ki magát, ennek ellenére mégis nehéz helyzetben volt, hiszen mind területi elhelyezkedéséből – hiába volt viszonylag közel Budapesthez –, mind gazdasági adottságaiból fakadóan perifériára került, és ez a helyzet napjainkra még tovább súlyosbodott. Ennek fényében kifejezetten értékesnek és érdekesnek tartom annak a vizsgálatát, hogy a bűnözés szempontjából milyen adatokat, tendenciákat és eseteket tudunk itt feljegyezni.

A dolgozatomban szereplő személyek neveit nem anonimizáltam. Mivel a halálozási adatokat nem ismerem, ezért a születési időpontból indultam ki, és mindegyik esetben eltelt már a születéstől számított kilencven év.

³ 2012/C. tv. 459. § (1) - 2012/C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

⁴ John J. Macionis – Linda Marie Gerber: Sociology. Toronto. 2010. 206.; Stefán A. K.: A szervezett bűnözés hajnala i. m. 184.

⁵ Michael Bersten: Defining organised crime in Australia and the USA In: Australian & New Zealand. Journal of Criminology. 23. (1990) 1. sz.

Historiográfiai áttekintés, forrásadottságok

A dolgozatomhoz használt szakirodalmat három fő részre bontottam. Az első részben a történeti munkák kaptak helyet. Ebbe a csoportba tartozik Bezsényi Tamás is, aki tanulmányt írt a szervezett bűnözés 1960-as évekbeli megjelenéséről és formáiról a magánkereskedelemben és a vendéglátás területén.⁶ A kutatásom időszakának szempontjából nem releváns, de módszertani megközelítésből mégis hasznosnak gondolt műveket is felhasználtam a szerzőtől a dolgozatom megírásához. Ilyen például a szervezett bűnözés és média viszonya. Ebben a munkájában kiemeli, hogy a szocializmus időszakának második felében – de ez kutatásom alapján igaz a Rákosi-korszakra is – a szervezett bűnözés tabunak számított a médiában.⁷ Ennek ellenére – ahogy a dolgozat címében is látható – néhány alkalommal a sajtó, propagandacélokkal ugyan, de beszámolt egy-egy esetről az újságokban.⁸ Bezsényi Tamás ezen kívül sokat foglalkozott a rendszerváltozást követő, már a piacgazdaság keretein belül megjelenő, de gyakorlatilag az 1980-as években tevékenykedő személyekhez köthető szervezett bűnözéssel. Ezekben a munkáiban kiemeli, hogy a kilencvenes évek nagymenő bűnözői már a Kádár-korszak éveiben is üzlet- és bűntársak voltak, így remekül tudták alkalmazni a kapcsolati tőkét a megváltozott gazdasági körülmények között is.⁹

Szintén ehhez a részhez vettem Dezső András 2019-ben megjelent könyvét, mely a magyarországi szervezett bűnözés történetét írja le az 1970-es évektől napjainkig. Ez a könyv azért volt hasznos, mert megmutatta, hogy milyen gazdasági-társadalmi változások miatt tartja számos történész és újságíró az 1970-es éveket a hazai szervezett bűnözés kezdődátumának.¹⁰

Ehhez a részhez tartozik Gyáni Gábor egyik tanulmánya is, amelyben a szerző összefoglalta a Horthy-korszak bűnözésének alakulását, illetve megállapította, hogy a szervezett keretek között megjelenő bűnözői csoportok a fővárosban már ebben az időszakban is aktivizálták magukat. Ezen kívül részletesen bemutatta, hogy milyen különbségek voltak ebben az időszakban a falvak és Budapest között, úgy, hogy figyelembe vette a bűnözés általános adatait.¹¹

⁶ *Bezsényi T.*: „Nem szabad minden egyszerű” i. m. 47–48.; *Bezsényi Tamás*: Nem minden Mohikán Indián? A galéri bűnözés történeti és kriminológiai aspektusai. In: Kelet-európai sorsfordulók: Tanulmányok a 80 éves Palotás Emil tiszteletére. Szerk. Bartha Eszter – Fóris Ákos – Mezei Bálint – Nagy Éva Katalin – Szuda Krisztina Eszter. Bp. 2016.

⁷ *Bezsényi Tamás*: Megszervezett bizonytalanság avagy a szervezett bűnözés mint a szocialista kori nyilvánosság tabuja. In: *Metszetek – Társadalomtudományi folyóirat*, 4. (2015) 1. sz.

⁸ Szabad Nógrád, 1955. szeptember 24.

⁹ *Bezsényi Tamás*: A szervezett bűnözés történeti és szociológiai aspektusai. *Magyar Rendészet* 15. (2015) 2. sz.

¹⁰ *Dezső András*: Maffiózók mackónadrágban. A magyar szervezett bűnözés regényes története a 70-es évektől napjainkig. Bp. 2019. 12–109.

¹¹ *Gyáni Gábor*: A bűnözés Horthy-kori történetéhez. *Történelmi Szemle* (2005) 3–4. sz. 381–392.

Továbbá felhasználtam olyan történészek munkáit, akik csak részben és igen általános módon foglalkoznak a bűnözés megjelenésével műveikben. Ilyen történész Valuch Tibor, aki az 1950-es évek második felétől írta meg a XX. századi Magyarország társadalomtörténetét, melyben helyett kapott a Kádár-kori bűnözés egy rövid áttekintése is. Munkájában kitért a bűnözés tendenciáinak változásaira és az ezek hátterében álló okok elemzésére is. A szerző azonban csak igen kis részt szentelt a bűnözésnek ebben a műben, illetve főleg a Kádár-korszakot öleli fel. Ennek ellenére hasznos áttekintésnek gondolom, hiszen jól mutatja, hogy milyen következményei lesznek az általam vizsgált időszakban elinduló bűnözési hullámnak.¹²

A szakirodalmi bázisom második csoportját a kriminológiai munkák adják. Ide rendőri visszaemlékezéseket is sorolok, például Ádám Zsigmondtól és Fóti Andortól. Ádám Zsigmond visszaemlékezései nagyon sok információval szolgáltak számomra a kutatásom során. A szerző az 1980-as évek elején írta meg emlékeit és tapasztalatait nyomozói pályafutásáról. Második munkájában megismerjük, hogy miképpen lett tagja az 1945-ben alakult R-csoportnak, valamint milyen típusú bűnügyekkel találkozott pályafutása első évtizedében.¹³ Számomra ez a könyv azért volt fontos, mert betekintést nyújtott a bűnözés mindennapjaiba, és általa jól lekövethetőek a második világháborút követő bűnözési tendenciák változásai. Ádám Zsigmond az első megjelent kötetében még főleg a Kádár-korszak elején és az 1960-as években jellemző bűncselekményeket, valamint 32 év nyomozói pályafutását mutatta be, így ezt főleg az összehasonlítás miatt használtam fel a két évtized bűncselekményei között.¹⁴

Hasonló munkára vállalkozott Fóti Andor, aki nyomozótisztként, majd rendőrezredesként dolgozott, illetve az R-csoportban is vezető tevékenységet töltött be. Ádám Zsigmondhoz hasonlóan számos történetet mesél el az 1945–1949 közötti időszakból. Történetei remek korrajzok is egyben, valamint jól szemléltetik a rendőrségen belüli változásokat a két időszak között.¹⁵

Érdekes megközelítést alkalmaz a Bócz Endre–Lakatos László jogász szerzőpáros, hiszen szerintük már egy rövid időre a második világháborút követően, az 1940-es évek végén is megjelenik egyfajta szervezett bűnözés. A második világháborút követő átmeneti időszakban Budapesten gyakoriak voltak a betöréses lopások, valamint a második világháborús teherautókkal és fegyverekkel elkövetett fosztogatások. Ezeknek a csapatoknak a Tisza Kálmán tér (későbbi Köztársaság tér), illetve az Epreserdő (későbbi József Attila-lakótelep) volt a központja.¹⁶

¹² Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2001. 362–366.

¹³ Ádám Zsigmond: Reszkess, alvilág! Bp. 1984.

¹⁴ Ádám Zsigmond: Futólépés az alvilágba. Bp. 1983.

¹⁵ Fóti Andor: Itt az R-csoport! Bp. 1980

Fóti Andor: Kelepcében az alvilág. Bp. 1982.

¹⁶ Bócz Endre – Lakatos János: A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései. Bp. 2008.

Dolgozatomban szerettem volna bemutatni, hogy a kelet-európai, szocialista országokban hogyan alakul a szervezett bűnözés ezekben az években. Némi utánajárás után azonban azt tapasztaltam, hogy Csehszlovákiában, Lengyelországban, Romániában és a Szovjetunióban is hasonló folyamatok zajlottak le, mint Magyarországon, aminek köszönhetően csak az 1970-es években jelenik meg dominánsan a szervezett bűnözés, ezért a kutatók is csak ekkortól foglalkoznak a témával. Ennek fényében, valamint a dolgozat terjedelmi korlátai miatt ezen elképzelésemről letettem.

Ezen kívül felhasználtam még általános kriminológiai és szociológiai munkákat is dolgozatom során. Ezek a könyvek a kriminológiai gondolkodás fejlődését mutatják be, valamint szót ejtenek a kriminológia álláspontjáról és a szervezett bűnözésről. Legtöbbször általános munkák, és főleg az Amerikai Egyesült Államokban tapasztaltakat tekintik a vizsgálatuk és meghatározásaik alanyának.¹⁷ Viszont emellett megjelennek magyar szerzők tollából hasonló művek is, de itt sem kap helyet az 1945 és 1960 közötti magyarországi időszak.¹⁸ Ezekben már részletesebben szót ejtenek a kriminológia magyarországi helyzetéről és változásairól a Kádár-korszakban.¹⁹ Az általam vizsgált időszakban a kriminológiát és a szociológiát a politika – a maga szemszögéből logikusan, hiszen szükségtelen tudományoknak tartották, mert a szocializmusban nincs bűnözés – száműzte a művelhető tudományok köréből. Illetve megállapítható, hogy a korszak bűnözésével kapcsolatos „tudományos” gondolkodást a hatalmi-ideológiai szempontú megközelítés jellemezte.²⁰

Szakirodalmi bázisom harmadik egységében az első kettőhöz nem kapcsolódó irodalom jelenik meg, például a jogi, közgazdasági és módszertani könyvek. Ezek a munkák bemutatják, melyek azok a törvényi, állami és közigazgatási változások, amelyek megvalósultak 1945 és 1956 között. Ilyen volt például a büntető törvénykönyv egyik részének megváltoztatása 1951-ben. 1951-ig az 1878. évi törvénycikkkel hatályba lépő Csemegi-kódex – és kiegészítései – voltak érvényben, azonban ez részben megváltozott. A büntető törvénykönyv különös részét, amely a bűncselekményeket és ezek büntetési tételeit tartalmazta, ezt követően is a többször megújított, Csemegi Károly nevéhez köthető kódex adta. Az általános részt, ami a bevezető rendelkezésekről, a büntethetőségről, a javító-nevelő munkáról, illetve a büntetések kiszabásáról és a rehabilitációról szólt, azonban már a szovjet mintára megírt 1950. évi II. törvénycikk szolgáltatta.²¹ Ez a változtatás előre jelezte, hogy a törvénykezésben is hama-

¹⁷ Kriminológia. Szerk. Freda Adler – Gerhard O. W. Mueller – William S. Laufer. Bp. 2000.

¹⁸ *Andorka Rudolf*: Bevezetés a szociológiába. Bp. 2006. 132.

¹⁹ Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Szerk. Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós Bp. 1999. 21.; *Gönczöl Katalin*: Bűnözés és társadalompolitika. Bp. 1987.

²⁰ Kriminológiai ismeretek i. m. 21.; *Stefán A. K.*: A szervezett bűnözés hajnala i. m. 185.; *Andorka R.*: Bevezetés a szociológiába i. m. 72.

²¹ Magyar Jogtörténet. Szerk. Mezey Barna Bp. 2007. 382.

rosan drasztikus változások fognak bekövetkezni. Ezt az egyébként igen ellentétes szemléletben megírt részt csak rövid ideig szerették volna használni, és 1954-ben el is kezdtek dolgozni az új, immár teljes mértékben a szocializmus irányelveihez igazodó büntető törvénykönyv megírásán, azonban az 1956-os forradalom által keletkezett politikai válság miatt ennek hatályba lépése csak 1962-ben következett be.²²

Hasonlóan fontos megvizsgálni a rendőrség helyzetét ebben az időszakban. A második világháború hatása alaposan érződik a rendőrség létszámában az 1945-ös évben. A létszámhiány olyan nagy méreteket öltött, hogy Budapesten az utcai járőrök száma kerületenként az átlagos 30-35 főről maximum háromra esett vissza.²³ A rendőrség helyzetét két szakaszra lehet bontani ebben az időszakban. 1945 és 1949 között egy átmeneti időszak a rendőrség életében is. Ennek legfőbb jellemzője, hogy alapvetően ellentét feszül a demokrácia jogszabályai és a Magyar Kommunista Párt vezetése alá került rendőrség között. Ebben az időszakban már a belügyminiszter felügyelete alatt működtek a vidéki (és budapesti) kapitányságok, valamint a korábbi csendőrség feladatkörei is a rendőrséghez tartoztak. A második szakasz 1949 után kezdődik, mikor létrejött egy újfajta rendőrségi struktúra, illetve a rendőri szervek is alkalmazkodtak a megalakult tanácsrendszerhez.²⁴ Az új struktúra kialakításának betetőzése az volt, amikor az ÁVH-t kiszervezték a Belügyminisztériumból és országos főhatósággá tették meg. A rendőrség ezen események után – annak fennállásáig – az ÁVH szolgálojává vált.²⁵

A helytörténeti szakirodalomra áttérve egy kisebb problémával találjuk szemben magunkat. A megye történetével foglalkozó monográfiák és tanulmánykötetek kivétel nélkül a rendszerváltozás előtti időszakban keletkeztek. Ennek fényében nem mondható ideológiamentesnek egyik mű sem, ennek ellenére a kellő forráskritikát alkalmazva a benne található információk használhatók. Jakab Sándor és Molnár Pál műveiből megismerhetjük a megye második világháború utáni társadalmát, a gazdaság átalakulását, a politikai berendezkedés jellemzőit, illetve az 1956-os forradalmat követő újraszerveződés lépéseit. A szerző kiemeli a megyében bekövetkező változásokat, valamint bemutatja, hogy az 1950-es megyerendezést követően milyen átalakulások mentek végbe. Ezek közé tartozik, hogy a megyeszékhely átkerült Balassagyarmatról Salgótarjánba, illetve az, hogy milyen fejlődést ment végbe a megyében ebben az időszakban.²⁶ Salgótarjánhoz több települést csatoltak, és a jelentős ipari beruházások következtében a város a felemelkedő pályán volt az 1950-es évek-

²² Magyar büntetőjog. Általános rész. Szerk. Horváth Tibor. Bp. 2007. 56.

²³ *Moldova György*: Bűn az élet... Ríport a rendőrökről. Bp. 1985. 6.

²⁴ 1950-ben alakult meg közép fokú hatóságként a budapesti és a 19 megyei főkapitányság.

²⁵ *Parádi József – Öry Károly*: A magyar rendvédelem története. Bp. 1995. 109–113.

²⁶ *Galcsik Zsolt*: Nógrád megye közigazgatási és területi változásai, 1872–2005. Salgótarján 2005. 26.

ben. A megyeszékhely népessége ugrásszerűen megnőtt, és rengeteg lakótelep épült, ezenfelül a városban is jelentős beruházások történtek.²⁷ Ezek a változások eredményezték azt, hogy Salgótarján fontos és a korábbiakhoz képest jelentősebb ipari központ lett az Rákosi-korszak végére.

A levéltári forrásaimat a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárából gyűjtöttem. Felhasználtam a bíróságok évekre lebontott iktatókönyveit, majd a konkrét büntetőperes iratokat. Ezek az iratok főleg a tárgyalások és a rendőrségi nyomozás jegyzőkönyvei, a tanúk és a vádlottak vallomásai, valamint a tárgyalások ítéletei voltak. Ezen kívül kutatásomhoz még felhasználtam újságcikkeket, melyek az országos sajtóban, valamint a Nógrád Megyei Hírlapban (Szabad Nógrád) jelentek meg.

Közelítések

Több, a kérdéssel foglalkozó szakember az 1970-es évekre teszi a magyarországi szervezett bűnözés megjelenését. Balázs Judit közgazdász átfogó tanulmányt írt a 20. század második felének bűnözéséről. Ebben megemlíti, hogy a magyarországi szervezett bűnözés az 1970-es években alakult ki, az ötvenes években csupán a gazdasági csalások jelentek meg. A szerző kiemeli még, hogy ezek a bűncselekmények lényegében csak a vagyon felélését tették lehetővé, hiszen a vagyonszerzés korlátozása miatt ezek felhalmozása nem volt lehetséges.²⁸

Dezső András újságíró a szervezett bűnözés hazai történetével foglalkozó könyvében az 1970-es évektől vizsgálja ezeket a bűnözői csoportokat. A kezdő időszak választásának indoklásában az új gazdasági mechanizmus hatásait mutatja be a szerző.²⁹

Berki Antal rendőr ezredes a szervezett bűnözés 2011-es helyzetével foglalkozó tanulmányában kiemeli, hogy a szervezett bűnözés hazai megjelenésében meghatározó szerepet játszottak azok a gazdasági változások, amelyek révén a piac kiszélesedett, nőtt az életszínvonal és a fogyasztás, valamint ezeket felerősítette a második gazdaság kifejlődése.³⁰

Nyitrai Endre jogász-kriminológus egyik tanulmányában hasonló indokokat említve fogalmaz, és megjegyzi, hogy Magyarországon csak az 1970-es években jelentek olyan csoportosulások, melyre a szervezethez volt jellemző.³¹

²⁷ *Jakab Sándor*: Nógrád megye története 1944–1962. Salgótarján 1973.; *Molnár Pál*: Salgótarján társadalmi viszonyainak fejlődése 1945 és 1980 között. In: A Nógrád megyei múzeumok évkönyve. Szerk. Szivircsek Ferenc. Salgótarján 1982. 363–369.

²⁸ *Balázs Judit*: A bűnözéstől a szervezett bűnözésig. *Gazdaság és társadalom* 3. (2002) 2. sz. 177–207.; *Stefán A. K.*: A szervezett bűnözés i. m. 181.

²⁹ *Dezső A.*: Maffiózók i. m. 12.

³⁰ *Berki Antal*: A szervezett bűnözés Magyarországon 2011. *Rendvédelem* 1. (2012) 1. sz. 38.

³¹ *Nyitrai Endre*: A szervezett bűnözés története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* 25. (2015) 43–46. sz. 47.

De vajon miért lehet sokak számára nagy jelentőségű az 1970-es évek közepe?! Az említett időszakban kezdett érződni annak a gazdaságpolitikának a hatása, melyet Nyers Rezső vezetésével hirdettek meg 1968-ban.³² Az új gazdasági mechanizmus következtében már jelentősen szélesedett a piac, és elkezdődött a „fridzsiderszocializmus” időszaka. Már nem ment ritkaságszámba, ha egy háztartásban porszívó, hűtőszekrény, mosógép és televízió is megtalálható volt.³³ Az új gazdasági mechanizmust a 70-es évek közepén a fejlett szocialista társadalom felépítésének programja követte. Ekkor az Országgyűlés elfogadta a társadalombiztosítási törvényt, állampolgári jog lett az ingyenes orvosi ellátás, és alkotmányban rögzítették, hogy ötévente választásokat kell tartani.³⁴ Ezeknek köszönhetően a családok a saját bőrükön érezhették, hogy a hétköznapi élet folyamatosan könnyebbé és tervezhetőbbé vált. A programnak volt egy olyan elképzelése is, hogy az addig kizárólag állami irányítás alatt álló gazdasági életbe, valamilyen módon bevonja a privát szféra szereplőit is. Ennek alapján az állam már megengedte, hogy bizonyos vállalatok – és azokon keresztül a magánzók – a piac szabályai szerint működjenek. Ez azt jelentette, hogy aki sokat dolgozott, vagy ki tudta játszani a rendszert, jobb életszínvonalat tudott biztosítani magának. Sokan vállaltak másodállást, de a leleményesebbek kihasználták a munkahelyük által biztosított lehetőségeket, és fusizni kezdtek. Ezen folyamat következtében kialakult és viszonylag gyorsan megerősödött a második gazdaság, melynek legális vagy épp féllegális módját kihasználva néhányan látványosan meggazdagodtak. Ennek a középpontjában a gebinezés állt. Az ilyen vállalkozási formának az volt a lényege, hogy az állam bizonyos üzlethelyiségeket (pl. étterem, presszó, cukrászda) és azok berendezését ingyenes használatra kiadta néhány vállalkozó kedvű személynek. Ezek legtöbbször a párthoz lojális emberek vagy sikeres sportolók voltak. A gebinések bevételeik bizonyos százalékát befizették a fenntartó állami vállalatnak, de a bevétel nagyobb részét megtarthatták. Azok, akik ügyesen trükköztek a papírokkal, akkora bevételre tehettek szert, melyből sportautót, nyaralót, emeletes házat tudtak vásárolni. Ezekre a megtollasodó újjgazdagokra a köznépi irigykedve tekintett.³⁵ Ezen gazdasági bűnözők meggazdagodását segítette a külföldi turizmus fellendülése is. Míg az általam vizsgált 1950-es években gyakorlatilag senki nem látogatott az országba, addig az 1970-es évekre már milliók utaztak be, főleg nyugatról. Az országban sorra épültek az akkor magyar pénztárcához képest luxusnak számító szállodák, melyeknek a nyugati turisták voltak a célpontjai. A turisták pénze azonban nemcsak az állam, hanem sokszor a gebinések és a bűnözők zsebében landolt, így nem volt ritka, hogy egy

³² A reformcsomagot ugyan leállítják 1972-ben, de a gazdaságra gyakorolt hatása, ami a vállalatok számára nagyobb önállóságot biztosított, fennmaradt.

³³ *Valuch Tibor*: Magyarország társadalomtörténete i. m. 294–313.

³⁴ 1975/II. tv – 1975/II. tv., a társadalombiztosításról, <http://jogiportal.hu/index.php?id=ap2wlmibusjqb0zdt&state=19960901&menu=view>, letöltés: 2020. ápr.16.

³⁵ *Majtényi György*: Egy forint a krumplis lángos. Bp. 2018. 267–270.

alvilági figura zsebében sokszor nem forint, hanem dollár- vagy márkakötegek lapultak. A későbbiekben ezek a meggazdagodott vállalkozók lettek a szervezett bűnözők célpontjai. A rózsadombi villák betörésére a széles tippadó hálózat következtében egyre több csoport vállalkozott, akik egyre kifinomultabb taktikákat alkalmaztak. Az erőszakos betörések után már olyan szerszámokat és cseleket alkalmaztak, amelyre a rendőrség sem volt felkészülve. Később megjelent a prostitúció is a szervezett bűnözés palettáján, hiszen a betöréseket egyre több csapat követte el, így az alvilági szereplőknek a konkurencia miatt új bevételi forrásokat kellett keresni. Ennek köszönhetően a maffiózók már sok esetben nőket futtató személyként is megjelennek az 70-es évek végén, amiből hatalmas összegeket tudtak megkeresni.³⁶

Amint láthatjuk az 1970-es években a társadalmi-gazdasági változások lehetővé tették a szervezett bűnözés hazai megjelenését. A politika már sokkal enyhébb módon szólt bele az emberek életébe, így a bűnözés ezen formája is sokkal jobban érvényesülhetett, mint korábban. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ez a szervezett bűnözés kezdete Magyarországon? Véleményem szerint nem. Dolgozatomban levéltári forrásokból (nyomozati iratok, bírósági jegyzőkönyvek, vádlottak és tanúk vallomásai), a szocializmus időszakában keletkezett, illetve a napjainkban íródott szakirodalomból, valamint rendőrök visszaemlékezéseiből szeretném elsősorban a Nógrád megyében történt eseményeken keresztül bemutatni, hogy a szervezett bűnözés – igaz, más formában – már a második világháborút követő években is jelen volt az országban.

A bűnözés alakulásának szemrevételezésénél érdemes visszamenni az időben a két világháború közötti időszakra. Gyáni Gábor összefoglaló jellegű tanulmányában kiemeli, hogy az első világháborút követő években nagymértékben emelkedtek az elkövetett bűncselekmények, ugyanis a számuk tíz év alatt megduplázódott. Eltérőek volt a bűnesetek fajtái vidéken és a fővárosban. Vidéken túlsúlyban voltak az erőszakos bűncselekmények (pl. súlyos testi sértések, emberölési kísérletek), míg a fővárosban inkább a vagyoni elleni vétségek voltak a jellemzők, melynek hátterében a szervezett bűnbandák megjelenése állt. A szerző kiemeli, hogy ekkor jelenik meg nagyobb számban a női bűnelkövetés (átlagosan 20% körüli arányban), de még mindig a férfiak vannak jelentős többségben.

A korban kezdett megugrani a visszaesők aránya a bűnelkövetők között, ami jelezte, hogy részben azon személyek körében, akik elkövetik a bűncselekményeket, elkezdődött egyfajta professzionalizálódás.³⁷ Ennek a folyamatnak a második világháború vetett véget. A háború elvesztését követően a fővárosban és a nagyobb városokban az utcákat – különösen sötétedés után – az Ádám Zsigmond által „szabadcsapatoknak” nevezett bűnbandák ural-

³⁶ Dezső A.: Maffiózók i. m. 12–109.

³⁷ Gyáni G.: A bűnözés Horthy-kori történetéhez i. m. 381–392.; Stefán Antal Krisztián: Büntetőperek a Balassagyarmati Megyei Bíróságon 1957–1961. Historia Nostra 4. (2020) 1. sz.

ták. A háború hatalmas pusztítást végzett a fővárosban, valamint a nagyobb városok közül is jónéhányban. Budapest szó szerint romokban hevert, hiszen az épületek 61,7%-a vagy megsemmisült, vagy súlyosan megsérült.³⁸ Az újjáépítés 1945 májusában kezdődött és bő egy évtizedet vett igénybe. Ebben az évtizedben Budapest az anyagi segélyek és ebből kifolyólag a bűnözés tekintetében is a középpontba került. A háború európai részének lezárását követő hónapok, a romokban heverő város ideális terepet biztosítottak a bűnözőknek az éjszakai, kis értékű rablások és fosztogatások elkövetésére. A rendőrség 1946 elején először a fővárosban kezdte el újraszervezni magát, és itt jelentek meg a kerületi kapitányságok, a BRFK különböző osztályai, valamint a legendás Razzia-csoport. Az R-csoport feladata az utcák biztosítása, az éjszakai bűnözés megfékezése és visszaszorítása, valamint a rendőrség tekintélyének visszaszerzése volt. A csoportba való bekerüléshez inkább a Magyar Kommunista Párthoz való kötődés vagy a népszerűség volt szükséges, mintsem a komoly rendőri múlt.³⁹ Kezdetben komoly problémát okozott, hogy a csoport tagjait nem lehetett egyértelműen azonosítani, hiszen pont úgy néztek ki a roncsstelepről szerzett teherautóikkal és a géppisztolyaikkal, mint egy „szabadcsapat”.⁴⁰ A BRFK 1946 nyarán aztán valamelyest megújította a járműparkját, így már egyértelműen beazonosítható volt a csoport az átlagemberek számára is.

A bűnözők igen kifinomult taktikát alkalmaztak a háborút követő években: lopott személyi igazolványokat használtak, mikor ellenőrizték őket az utcákon. A hamis okmányok mellett a fegyvereiket is megfelelően elrejtették, illetve az arcukat eltakarták.⁴¹ Az 1946-os év végére a „vetköztetős” bűnözők már csoportokba szerveződtek, és tovább tökéletesítették technikájukat. A bűncselekményeket előre eltervezve, főleg olyan személyek ellen követték el, akik értékes ékszereket vagy nagyobb mennyiségű készpénzt tartottak maguknál. Miután végeztek, autóba ültek, és általában egy eldugott bérházba hajtottak, ahol osztottak a zsákmányon. A rendőrség 1946 decemberére megerősítette pozícióit

³⁸ http://pestbuda.hu/cikk/20180209_romokbol_feltamado_budapest, letöltés: 2019. okt. 17.

³⁹ Jó példa erre Tasnádi Frigyes, aki együtt ült Rajk Lászlóval a második világháború alatt, majd később Rajk segítette az R-csoporthoz. De a csoportban szolgált Szilvási Miklós birkózó is, aki 1952-ben olimpiai bajnok lett. *Ádám Zs.*: Reszkess, alvilág! i. m. 15.

⁴⁰ Kocsmáros János kereskedő és felesége 1946 májusában éppen hazafelé tartott Budapesten, amikor az őket igazoltatni akaró R-csoportot támadóknak nézték, és komoly autós üldözés kerekedett belőle az éjszakában. Mikor aztán a rendőrök megállították a járművet, érdeklődtek, hogy miért nem álltak meg, pedig még lőttek is a gépfegyverrel a levegőbe, akkor azt a választ kapták, hogy bűnbandának nézték őket. *Ádám Zs.*: Reszkess, alvilág! i. m. 9–17.

⁴¹ Előfordult olyan eset is, ahol az ívtáras géppisztolyt a bűnöző egy hegedűtokban rejtette el, így nem keltett feltűnést az utcán. Amikor a bűncselekményt elkövette, akkor a tokot egy kapualjba vagy a romok közé rejtette, így az áldozatok nem is adtak róla jelentést a kihallgatás során, ezzel megnehezítve az elkövető azonosítását. *Ádám Zs.*: Reszkess, alvilág! i. m. 17–40.

a fővárosban, így a „vetköztetések” is abbamaradtak. A bűnözők egyre inkább más bűncselekmények elkövetésén törték a fejüket.

Szintén lényeges tényező volt a bűnözés alakulásában a forint bevezetése. 1946 nyarára a pengő olyan mértékben vesztt az értékéből, hogy sem mérhető árak, sem bérek nem voltak. A pénzreform megvalósítására hozták létre a Szanálási Bizottságot, melybe az 1945-ös nemzetgyűlési választások után nagykoalícióba tömörülő pártok adták a tagokat. A bizottság gazdaságpolitikusokkal egyeztetve 1946. augusztus elsején új fizetőeszközt vezetett be: a forintot. Az árakat a bevezetés napjától kezdve központilag határozták meg, és aranyalaphoz kötötték.⁴²

A fizetőeszköz stabilizációjával, majd későbbi erősödésével, illetve az infláció lassú csökkenésével újra érdemes volt tárgyakkal üzletelni, hiszen kiszámítható bevételhez lehetett már vele jutni: megjelent újra a feketepiac. A nagyobb értékű árukat őrző kereskedők (pl. órások, ékszeresek) a portékáikat zárás után hazavitték, így üzletük ekkor még nem volt vonzó a betörők számára. Annál inkább voltak csábítóak a textilüzletek termékei a bűnözők számára. Az 1946–47-es években az ezzel foglalkozó kereskedők az üzleteiket redőnyvel próbálták megvédeni, ami sok esetben hatásosnak is bizonyult, hiszen az R-csoport sok bandát kapott el betörés közben. Később azonban olyan terepjárót használtak az elkövetők, amellyel gyorsan le lehetett tépni a redőnyt, ami hiába csapott nagy hangzavart, az üzleteket általában gyorsan kirabolták, majd sietve elhagyták a helyszínt. Vidéken eközben a postahivatalok kirablása okozott riadalmat, és kapott nagyobb sajtóvisszhangot. Rövid időn belül Bonyhádön, Örkényespusztán, Balassagyarmaton és Kakasdon rabolták ki a postahivatalt, utóbbi helyszínen az egyik alkalmazottat meg is lötték. Az elkövetők fegyvert, az arcuk eltakarásához pedig kendőt használtak. A rendőrség országos elfogatóparancsot adott ki a postarablókra, akik először a Dunántúlon, majd a fővárosban rejtőzködtek, végül egy tetoválás buktatta le a bűnszövetkezetet. Hasonló fajsúlyú ügy volt a gépfegyveres rablók esete. Egy 6-7 főből álló csoport először Gödöllőn gyilkolt meg egy lovas kocsival hazafelé tartó családot, majd kirabolta őket. Pár nappal később a Gyöngyös–Budapest vonalon közlekedő MÁVAUT autóbustt állították meg, majd az utasok csomagjait kikapoltál, őket pedig „levetköztették”. A Budapestre kiszoruló bűnözők a főváros vonzáskörzetében kezdtek munkálkodni. A rendőrök végül csapdát állítottak a külföldre szökést tervező bandának, akiket csak a beismerő vallomás mentett meg később az akasztástól.⁴³

Amikor már kezdett a bűnözés volumene mérséklődni, akkor a korszak legnagyobb visszhangot követő ügyei, két rendőrgyilkosság borzolta fel a kedélyeket. Ugyan ezek nem tartoznak a szervezett bűnözés körébe, de jó visszaigazolást jelent a rendőrség helyzetének változására. 1947 márciusá-

⁴² *Marton Ádám*: Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945–1968) Statisztikai Szemle 90. (2012) 5. sz. 374–377.

⁴³ *Ádám Zs.*: Reszkess alvilág! i. m. 56–86.

ban Horváth Lajos próbarendőrt holtan találták Budapesten a Városmajor és a Csaba utca sarkánál. Érdekesség, hogy a holttest mellett megtalálták Kommantinger Sándor személyigazolványát is. A rendőrök a helyszínelés közben arra figyeltek fel, hogy a szomszédos gyógyszertárba szintén betörtek és kirabolták. Az R-csoport ezek után azonnal a feltételezett elkövető lakására ment. Kommantinger alibije biztos lábakon állt, valamint korábban azt is bejelentette, hogy igazolványait ellopták. A sajtóban ezek után megszületett az ismeretlen rendőrgyilkos beceneve: Hekus Dönci. A rendőrség úgy kalkulált, hogy a lopott holmit egy ideig biztosan nem próbálják meg eladni, ám tévedtek. Dönci már másnap túladott a gyógyszertárból lopott egészségügyi készülékek egy részén, így gyakorlatilag elvesztették a nyomát. Budapesten hatalmas készültség volt, ám a bűnöző újra lecsapott: meggyilkolt egy fiatal lányt a Párizsi Áruház alagsorában. A rendőrök a nyomában voltak, de Hekus túljárt az eszközön. 1945 szeptemberében több személyigazolványt sikerült ellopnia, amelyek közül az egyik egy magas beosztású rendőré volt. Magát nyomozónak kiadva az egyik ház emeletére ment, majd lemászott a lépcsőn, és elvegyült a tömegben. Ezt a tettet még sikerült azzal is megfejeznie, hogy a bizonyítékokat elrejtette a pincében, majd másnap visszament értük az igazolvánnyal. A rendőrséggel a bolondját járatta. A tettesre ezután országos elfogatóparancsot adtak ki, ám közel fél évig nem vezetett eredményre a nyomozás. 1947 őszén aztán elfogyott a bűncselekményt elkövető személy pénze, így megkísérelte eladni a még az első betöréséből megmaradt készülékeket. A hibát ott követte el, hogy ugyanannak az árusnak próbálta eladni ezeket a műszereket is, mint a gyógyszertári betörés során. A kereskedő értesítette a rendőrséget, és végre kézre került a Hekus Dönciként elhíresült Mészáros István. Mészárosnak ugyan az ügyészségről még sikerült megszöknie, de Tatabányán újra elfogták, és 1947. november 29-én kivégezték.⁴⁴

Pár hónappal az első rendőrgyilkosság után újabb rendőrt öltek meg Budapesten. A gyilkosságot azonban egy hosszabb nyomozás előzte meg. Mint már dolgozatomban említettem korábban, a textilezés közkedvelt bűnözési forma lett 1947-ben. Ebben az évben egy betörőbanda rövid idő alatt 43 betörést követett el. Kezdetben textilüzletekbe törtek be anyagért, majd később már házakba, lakásokba is öltönyökökért. Egy továbbadás alkalmával figyelt fel egy eladó arra, hogy aki a textilt adta neki, egy közkedvelt táncos, Sántha Dezső volt. Az újságokban Angeloként aposztrofált művész igen ismert volt a háború utáni években, ő azonban szeretett volna az Amerikai Egyesült Államokba távozni és új életet kezdeni. Sántha és bűntársa, Bachmann Gusztáv már csak dollárt szeretett volna váltani és elhagyni az országot, amikor a rendőrök lecsaptak rájuk. Bachmann a helyszínen öngyilkos lett, míg társa megsebesített két rendőrt, akik közül Krammer Pál később bele is halt a sérüléseibe. Sántha a következő napokban, hogy ne ismerjék fel, kiszőkítette a haját és a szemöldökét, ám később pont ez lett a veszte. A fodrász felismerte őt, majd a rendőrök

⁴⁴ *Ádám Zs.*: Reszkess alvilág! i. m. 135.

elkapták a Gellért-hegy lábánál. Egy héttel a rendőrgyilkosság után, augusztus 3-án felakasztották.⁴⁵

Ezzel a módszerrel többen próbálkoztak ebben az időben. Sásdi Ibolya és Benedikt Sándor több lakásba is betörtek, és onnan ékszereket, ruházati cikkeket és jelentős mennyiségű készpénzt vittek el. A betörések nem keltettek nagy feltűnést, hiszen a zárat nem feszítették fel, hanem a megelőző hetekben – ismeretségüket kihasználva – a tulajdonosok közelébe kerültek, és a házak, lakások kulcsait egy gittbe nyomták, majd lemásolták, így könnyedén, külsérelmi nyom nélkül tudtak behatolni a lakásba. A sértettek sem gyanakodtak rájuk, hiszen nem tartoztak közvetlenül az ismeretségi vagy rokoni körbe.⁴⁶ Hasonló időben jelent meg egy sokkal súlyosabb bűncselekményfajta: a taxirablás. A módszer igen egyszerűen működött. Több személy a késő esti órákban egy taxival a város valamelyik sötét utcájába kért fuvart. Amikor a taxi leparkolt, akkor a hátsó ülésen ülő személyek közül az egyik nyakon szúrta a sofőrt, aki legtöbbször a helyszínen elvérzett.⁴⁷ A gyilkosok több ezer forinttal és általában szemtanú nélkül távozhattak a helyszínről.⁴⁸

A két rendőrgyilkos kézre kerítése fontos mérföldkő volt a második világháborút követő rendőrség életében. A társadalomnak is fontos jelzés volt, hogy a rendőrség megerősítette a helyzetét, valamint a bűnözők is érezhették, hogy a bűnüldözők újra a nyomukban vannak. 1948-ra viszont kezdett átalakulni a bűnözés Budapesten. Az erőszakos bűncselekményeket felváltotta a gazdasági bűnözés.⁴⁹ Egyre többen foglalkoztak tiltott szerencsejátékkal, de komoly hangsúlyt kapott a tőzsdézés. A tőzsdén rengeteg áru cserélt gazdát, megjelent a valutázás és a csempészség. Ennek hátterében a hadigazdaságról való átalálás állt, és az ebből következő nagy mennyiségű terményhiány is hozzájárult a megerősödéséhez. A közellátásban uralkodó katasztrofális viszonyokat jól jellemzi, hogy megjelent a „batyuzás”, mely a városi és a falusi lakosság közötti magán-cserekereskedelmet jelentette. Hasonlóan lényeges szempont az ipari munkásság reálbérének drasztikus csökkenése, hiszen az 1946 júliusára az 1939-es összeghez képest közel a tizedére csökkent.⁵⁰ A központ a Szabadság téren lévő Tőzsdepalotában volt, így a rendőrség többször szervezett ide nagyszabású razziát. A rajtaütések sikeresnek bizonyultak: több ezer dollárt és frankot foglaltak le, illetve rengeteg csempészáru került a rendőrség kezére.

⁴⁵ *Ádám Zs.*: Reszkess alvilág! i. m. 120–135. https://index.hu/tudomany/tortenelem/2017/11/15/kiszokitett_hajjal_akasztottak_fel_a_magyar_broadway_angelojat/, letöltés: 2019. júl. 20.

⁴⁶ *Fóti A.*: Itt az R-csoport i. m. 6–45.

⁴⁷ Előfordult olyan is, hogy az anyósülésen ülő pedig combbon szúrta a taxist, így el lehetetlenítve a menekülést.

⁴⁸ *Fóti A.*: Itt az R-csoport. i.m. 46–85.

⁴⁹ A rendőrség igyekezett lépést tartani ezzel a folyamattal. A Razzia mellett megalakult a GR (Gazdasági Rendészet) csoport, akik ezekre a bűnügyekre specializálódtak.

⁵⁰ *Gyarmati György*: A Rákosi-korszak. ÁBTL-Rubicon. Bp. 2011. 79–80.

Az éjszakai élet egyik hírhedt személye, Nagykovácsi Tivadar – becenevén Tivi – azonban átsurrant az ellenőrzéseken. Nagykovácsi és társai nagyon leleményesen igyekeztek pénzhez jutni. Magyarországon nagy mennyiségű zsírt és cukrot vásároltak dollárban, melyet aztán Bécsbe vittek, és ott nagyobb dollárárfolyamon eladtak. A rendőrség azonban az egyik üzletelésük pillanatában lecsapott rájuk, és letartóztatta őket. Hasonlóan fontos helyszín volt a Teleki piactér, amely egy ócskapiacnak adott otthont. A téren apró csecsebecsék, ruhadarabok és bőrtermékek cseréltek gazdát. Kezdték kiépülni egy viszonteladói hálózat, melyben az ügyeskedő nepperék egyre több pénzt kezdtek keresni.⁵¹ Ezen a helyszínen jelentek meg először a külföldről érkező bűnözők, akik a gyors meggazdagodás, illetve a nyugatra szökés reményében kifosztották az árusokat.⁵²

Ahogy a fenti áttekintés is bizonyítja, a rendőrség kezdetben nem tudott hatékonyan fellépni az egyéni vagy csoportos bűnelkövetésekkel szemben. Az egyik oka ennek a politikai támogatottság hiánya lehet. A Független Kisgazdapárt, illetve a Magyar Kommunista Párt, majd később a Baloldali Blokk pártjai között zajló hatalmi és politikai játszmák háttérbe szorították a bűnözés kérdésének megoldását. A másik okot a rendőrségi apparátus létszámában és képzettségében látom. A rendőrség ugyan hétről hétre, hónapról hónapra növelte létszámát, de még így sem tudott olyan mértékben fellépni a bűnözők ellen, hogy azok bűncselekményei eltűnjenek az utcákról. Ezen kívül még mindig olyanok dolgoztak leginkább a rendőrség kötelékében (főleg vezető beosztásban), akik a politikának megfelelő személyek voltak, nem pedig azok, akik magas képzettséggel rendelkeztek.

A lényeges változások, melyek az általam felvetett okokat is „megoldották”, 1947–48-ban kezdődtek el. Az 1947-es kékcédulás választásokon elkövetett csalások, majd az azt követő, az ellenzéki pártokat érintő mandátummegvonás a Baloldali Blokk pártjainak abszolút többségét eredményezte. Ezek után megindult a Független Kisgazdapárt végső felszámolása, majd 1948-ban a Magyar Kommunista Párt leszámolt a blokkon belüli pártokkal is, és megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), mely már egyedüli kormánypártként működött a parlamentben.⁵³ A rendőrség létszámproblémáit úgy próbálták

⁵¹ A nepper alatt ebben az esetben olyan engedély nélküli adásvétellel foglalkozó személyeket értünk, akik a vásártereken és azok közvetlen környezetében az arra közlekedő kereskedőket félrevezetik, átverik az árak tekintetében, így arra kényszerítik, hogy portékáikat áron aluk adják el nekik. *Ádám Zs.: Reszkess, alvilág!* i. m. 178.

⁵² Parczer János és Rudas Mihály Romániában több rablást és gyilkosságot követett el, majd átszöktek a határon, és folytatták tevékenységüket Magyarországon. Először Debrecenben követtek el több rablást, majd Budapesten fosztogattak. A román rendőrség elfogatóparancsot adott ki ellenük Magyarországon is, hiszen feltételezték, hogy itt próbálkoznak nyugatra szökni. A bűnlajstromukat tetézte, hogy 1947 őszén a Váci úton meggyilkolták Boross Sándort, akivel együtt szolgáltak a második világháborúban, és a lebukástól tartva szerettek volna megszabadulni tőle. *Ádám Zs.: Reszkess, alvilág!* i. m. 187.

⁵³ *Gyarmati Gy.: A Rákosi-korszak.* i. m. 103–122.

meg orvosolni, hogy 1947-ben toborzóhadjáratot indítottak a rengeteg üres pozíció betöltésére. Főleg vidéken azonban a jelentkezők jelentős része teljesen képzetlen volt, ennek ellenére felvették őket a rendőrség kötelékébe. Ezeknek a személyeknek előírták a kötelező önképzést, ami azonban nem pótolta a szakoktatást. Ezekben a havi 2-3 alkalommal megrendezésre kerülő, levelezőszerű konzultációkon a cél a záróvizsgára való felkészítés volt, melyet a felvételt követő egy éven belül kötelesek voltak letenni az újoncok. Azonban miután a BM szembesült a rendőri állomány szaktudását érintő problémákkal, teljesen új alapokra épülő iskolarendszer bevezetését határozta el, mely a szakmai alapokon nyugvó rendőrképzést honosította meg a második világháború utáni Magyarországon.⁵⁴ Emellett 1949-ben átszervezték a rendőrség felépítését: az országot kilenc kerületi rendőr-főkapitányságra osztották.⁵⁵ A Kádár János belügyminiszter által kiadott rendelet szabályozta azt is, hogy kiből lehet kerületi rendőrfőkapitány, és meghatározta, hogy ezt a tisztséget a belügyminiszter jelöli ki minden kerületben.⁵⁶ Ez a beosztás csak egyetlen évet élt meg, hiszen 1950-ben, a megyerendezést követően létrehozták a 19 megyei, illetve a fővárosi rendőr-főkapitányságot.⁵⁷

A bűnszövetkezetek vizsgálata

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a hazai szervezett bűnözést három szakaszra bonthatjuk 1945 és 1956 között. Az első szakaszban (1945–1947) az erőszakos, nyílt utcán elkövetett, szervezetlen, koordinálatlan bűncselekmények voltak jellemzők. Ennek az volt a lényege, hogy a bűncselekményeket elkövető csoportok a nyílt utcán raboltak ki embereket vagy bizonyos üzleteket. Ez a módszer azonban csak addig volt működőképes, amíg a rendőrségi apparátus nem tudott ellene hatékonyan fellépni. Miután ez megtörtént, az effajta bűnelkövetés gyakorlatilag teljesen visszaszorult. A második szakaszban (1948–1949) már egy rejtettebb szintéren zajló szervezett bűnözés rajzolódik ki előttünk. Ekkor jelent meg a palettán a tőzsdézés, a csempészség és a valutázás. Ehhez hozzájárultak a közellátásban uralkodó rossz viszonyok és a hiánygazdaság miatt kialakult nélkülözés. Ez a fajta bűnözés akkor élte a virágkorát, amikor a piacokon az árut szinte zavartalanul el lehetett adni, valamint onnan tovább lehetett értékesíteni. Amikor azonban a rendőrség több rajtaütést is sikerrel levezényelt, akkor új módszereket kellett alkalmazniuk a

⁵⁴ *Bacsa Gábor*: A rendőrképzés 1945–1950. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) 13. (2007) 16. sz. 7–14.

⁵⁵ A kerületi főkapitányságok a következők voltak: I. Nagy-Budapest (Budapest 14 kerülete és néhány környező város tartozott hozzá), II. Észak-pesti (Észak-Pest, Komárom, Esztergom, Nógrád megye tartozott ebbe a kerületbe), III. Székesfehérvár, IV. Szombathely, V. Pécs. VI. Szeged, VII. Szolnok, VIII. Debrecen, IX. Miskolc.

⁵⁶ *Gyarmati Gy.*: A Rákosi-korszak. i. m. 126.

⁵⁷ *Sas Ferenc*: A 125 éves a fővárosi rendőrség története 1881–2006. Bp. 2006. 44.

bűnelkövetőknek, ami már a harmadik szakaszban jelenik meg. Ez az időszak (1950 után) már nem válik el olyan élesen az előzőtől, mint az első és a második ciklus. Ebben a fázisban nem alakulnak át drasztikusan a bűnözés fajtái, de a módszerei viszont igen. Már nem a piacokon cserélnék gazdát az illegálisan az országba csempészett áruk, hanem annál sokkal rejtettebb helyszíneken, például pályaudvarokon vagy köztereken, ahol gyakorlatilag a sok ember miatt ezt a tevékenységet a hatóságokat és a nyilvánosságot kizárva lehetett folytatni. Ebben az időszakban kap fontos szerepet a munkahely mint a meggazdagodás és sikkasztás egyik forrása. Az elemzésnél látni fogjuk, hogy itt alakul ki olyan kapcsolati háló, amelynek köszönhetően hatékonyan lehet illegális bevételekhez jutni. A leleményes bűnözők hatásos trükkökkel elképesztő mennyiségű pénzt tudnak megszerezni az államtól. Dolgozatom ezen részében azokat a bűnözői csoportokat, bűnszövetkezeteket fogom vizsgálni, amelyek 1950 és 1956 között Nógrád megyében tevékenykedtek. Választásom azért erre az időszakra esett, mert ezen időszak az, amelyik már nem, illetve még nem jelenik meg olyan hangsúllyal a szakirodalomban, mint az 1945 és 1949 közötti vagy a hetvenes évek utáni, illetve erről az időszakról találtam bőséges forrásokat a levéltárban.

A vizsgálat módszere

Az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja (PC-S-CO) megfogalmazott kötelező és esetleges kritériumokat ahhoz, hogy a szervezett bűnözés megállapítható legyen.⁵⁸ Bár közel fél évszázaddal később határozták meg, véleményem szerint ezek az összetevők alkalmasak arra – csekély rugalmassággal a korban fennálló viszonyok miatt –, hogy az 1950-es években Nógrád megyében működő szervezett bűnözői csoportokat is vizsgáljuk velük.

Kötelező összetevőnek számít, hogy a bűncselekményt több, legalább három személy kövesse el, az együttműködésük hosszú távra vagy határozatlan időre szóljon, súlyos bűncselekményeket kövessenek el, mindezt az anyagi haszonszerzés és/vagy hatalmi pozíciószerzés érdekében. Az esetleges kritériumok közé tartozik, hogy valamennyi résztvevőnek meghatározott feladata vagy szerepe legyen, kialakuljon a belső fegyelem vagy ellenőrzés valamilyen formája, megfélemlítési céllal jelen legyen az erőszak vagy más módszer alkalmazása. Befolyásolják a politikát, a médiát, a közigazgatást, a rendészeti szerveket, az igazságszolgáltatást, illetve a gazdasági életet, kereskedelmi vagy üzleti formákat alkalmazzanak, jelen legyen a pénzmosás, és nemzetközi együttműködés történjen. A szakértői csoport véleménye szerint – bár a törvénybe csak a kötelező összetevőket vették bele – a kötelező

⁵⁸ 2006/CI. tv. 2.§ - 2006/CI. tv., az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0600101.TV>, letöltés: 2020. ápr. 16.

összetevők közül az összesnek, az esetleges kritériumok közül pedig legalább kettőnek fent kell állnia.⁵⁹

A vizsgált csoportok rövid ismertetése

A következő pontban az általam vizsgált öt bűnözői csoportot fogom ismertetni. Ebben az időszakban huszonegy szervezett bűnözéssel kapcsolatos bűnesettel találkoztam Nógrád megyében. Választásom azért esett éppen ezekre, mert módszereiben és működésükben ezeket tudjuk egymástól elkülöníteni, valamint ezekről az esetekről rendelkezem részletes levéltári forrásokkal, és a dolgozat tartalmi korlátai csak ennyit engedtek részletesen elemezni. A feldolgozás során felhasználtam a bírósági tárgyalások és a rendőrségi nyomozás jegyzőkönyveit, a vádlottak és a tanúk vallomásait, illetve a helyi (Szabad Nógrád) és az országos sajtóban megjelent cikkeket is. Mindegyikről elmondhatjuk, hogy gazdasági bűncselekményről van szó, és egyértelmű célja az állam kezében összpontosuló vagyon megszerzése volt, erőszakmentes eszközökkel. A bemutatás kronológiai sorrendben fog történni.

Az első bűnszövetkezet a Vasanics Dezső, Somogyi Dénes, Varga János és Lázi Károly nevéhez köthető csoport. Az esetben szereplő személyek 1950-ben kerültek a Kisterenyei Állami Gazdasághoz, azon belül is a sertésstenyésztő és -hizláló brigádhoz, vezetői beosztásokba. Vasanics volt a brigád vezetője, ő volt a vezető állattenyésztő, valamint az ő feladata volt a kapcsolattartás az Állami Gazdaság vezetésével. Somogyi, Varga és Lázi pedig az üzemben felügyelték a tenyésztést, és irányították ezt a folyamatot. Ebben az időszakban zajlott az első ötéves terv, melyben ugyan kisebb szerepet kapott, de a mezőgazdaságban és esetünkben az állattenyésztésben is a meglévő állomány bővítése volt a kormányzat célja. A terv értelmében a sertésállományt az 1950-es 5 millió 200 ezerről 1954-re 6 millióra kellett bővíteni.⁶⁰ Hogy motiválják az állami gazdaságok dolgozóit, az állam minden évben ellenőrizte az állomány fejlődését, és prémiummal jutalmazta a legjobban teljesítő brigádokat. A Vasanics Dezső vezette brigád az országban is szinte egyedülálló módon jóval a terv felett teljesített, és minden évben jelentős prémiumokat tudott bezsebelni. A megyében szinte az összes munkaversenyt megnyerték, ami többször megjelent az országos és a helyi sajtó hasábjain.⁶¹ A tervidőszak végeztével és az azt követő ellenőrzések során azonban kibukott, hogy a vezetés súlyos hibákat követett el, többször megszegették

⁵⁹ *Kiripovszky Csaba*: Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 8. (2007) 79–80.

⁶⁰ <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/otevesterv.htm>, letöltés: 2020. ápr. 09.

⁶¹ A Népszabadság elődjének számító Szabad Népből megjelent, „Az átteleltetés helyes megszervezésével több mint százezer liter tejet biztosít a dolgozóknak a kisterenyei állami gazdaság” c. cikk például fél oldalban foglalkozik az állami gazdaság és a brigád kiváló teljesítményével, ahol Vasanics Dezső meséli el a siker titkait. Szabad Nép, 1952. november 30.

a Minisztertanács által megfogalmazott előírásokat, illetve súlyosan megkárosították az állami gazdaság sertésállományát. Azt a módszert alkalmazták, hogy a törzsállományhoz nem tartozó sertéseket is csatoltak az állami gazdaság sertéslétszámához. Ezt ugyan a Minisztertanács rendelete engedélyezte, de külön miniszteri engedélyhez kötötte, és csak úgy, ha ezeket a sertéseket külön kezelik, nyilvántartásba veszik, és csupán az 1952-es évben élnek ezzel a lehetőséggel.⁶² A brigád azonban folyamatosan, 1952 és 1954 között több ízben alkalmazta ezt a módszert, és nem vette nyilvántartásba ezeket a sertéseket. Ennek következtében 1955 őszén társadalmi tulajdon elleni, bünszövetkezetben elkövetett csalás, gondatlan kezelés, a közellátás veszélyeztetése és közegészségügy elleni bűntett miatt kerültek az említett személyek a Balassagyarmati Megyei Bíróság elé.⁶³

A második bűnözői csoport a somoskőújfalui vasutasok csempészéssel foglalkozó bünszövetkezete. A csempészés gondolata 1952 őszén Ozsvárt Pál Somoskőújfalu vasútállomáson dolgozó tolatásvezető fejében fordult meg, aki jó kapcsolatot ápolt a Csehszlovákiában dolgozó, magyar származású vasutasokkal. Ötletével felkereste a Somoskőújfalu–Hatvan, Hatvan–Budapest Keleti pályaudvar vonalakon dolgozó Fehér József jegyvizsgálót, és érdeklődött, ha szerez az országban hiánycikknek számító termékeket (grafitceruzákat, borotvapengéket, karórákat és egyéb könnyen elrejthető használati cikkeket), akkor azt árusítaná-e a Hatvan–Budapest vonalon.⁶⁴ A jegyvizsgáló egy sikeres próbavásárlás után beszállt az üzletbe, és később csatlakoztak hozzájuk még tizenegyen. A csempészek az ezt követő négy évben sorra hozták be a Magyarországon hiánynak számító csehszlovák termékeket, és haszonnal eladták őket a vonatokon az utasoknak vagy a Keleti pályaudvaron más vasutasoknak. Az általuk az országba hozott termékek eljutottak Szolnokra, Szombathelyre és Egerbe is, tehát szinte Magyarország egész területére.⁶⁵ A bünszövetkezet végül 1956 tavaszán bukott le, de az igen sok szálon futó, hosszadalmas nyomozásnak, valamint az 1956-os forradalom miatti bírósági szünetnek köszönhetően a résztvevők csak 1957 márciusában kerültek vámbűntettek és árdrágító üzérkedés miatt a megyei bíróság elé.⁶⁶

⁶² 75/1952. (VIII. 30.) MT rendelet a sertés forgalmának és levágásának szabályozásáról, valamint a kocaállomány nyilvántartásáról.

⁶³ Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, 000012/1955 8–14. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján. Érdekeség, hogy az esetet 1957-ben újratárgyalták, és azzal az indokkal, hogy a pártvezetés túl magas elvárásokat fogalmazott meg a tervben, az összes vádlottat felmentették.

⁶⁴ Később Fehér József lesz a bünszövetkezet valódi vezetője, aki olyan kapcsolatrendszerrel rendelkezett, amely a csoport vezetését megalapozta.

⁶⁵ A határállomások közelében dolgozó vasutasok körében népszerű volt a csempészés és az áruk külföldről történő behozatala, majd az ezekkel való kereskedés. Ennek következménye az áruterítés is. Fontos kiemelni, hogy a vasutasok sokáig egyedülálló országos információs és beszerzési hálózattal rendelkeztek. Talpfák. Néprajzi írások a vasútról. Szerk. Bali János – Máté György. Bp. 2008.

⁶⁶ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 27/1957 7–9. – a vádirat alapján

A harmadik eset a Bőte László nevéhez köthető nagybáttonyi bányászok csoportja. Ebben a bűnszövetkezetben az említett férfin kívül még részt vett Szűcs József, Lukács Ferenc, Szederkényi Lajos és Kúti Károly is. Ez az ügy az, amelyikben a legjobban kidomborodik egyetlen személy érdekeltisége, és ez meglátszik a csoport tevékenységén. Az említett férfiak mind a Nagybáttonyi Bányász Üzem Gépipari Osztályánál dolgoztak. Ennek az osztálynak Bőte László volt a vezetője, a többi személy felettese. Bőte épp családi házat szeretett volna építtetni magának Szorospatakon (ma Báttonyterenyé egyik városrésze), és ehhez pont kapóra jött neki a Bányász Saját Ház akció meghirdetése.⁶⁷ Ez a program azonban megszabta, hogy az egyes házak milyen méretűek lehetnek, és legtöbbször csupán egyszintes, néhány szobás ingatlanok lehettek volna.⁶⁸ Bőte azonban megszegte a program szabályait, és egy kétszintes, nagyméretű családi házat építtetett fel, felhasználva a bányász üzem alapanyagait és munkáit.⁶⁹ Ebben segítségére voltak a fent említett munkatársai, akik fedezték az üzletet különböző módszerekkel, például a könyvelés hamisításával vagy az alapanyagok felhasználásának és mennyiségének hamis dokumentációjával. A vádlottak végül 1955 tavaszán társadalmi tulajdon ellen, bűnszövetkezetben elkövetett csalás és sikkasztás, magánokirat-hamisítás és a közellátás veszélyeztetése miatt kerültek a Salgótarjáni Járásbíróságra.⁷⁰

A negyedik választott ügy középpontjában Papp Mihályné áll, aki társaival számla nélkül, feketén árult alkoholos italokat Nógrád és Heves megyében, hogy saját maguknak bevételt szerezzenek. Pappné 1953 januárjában került az Utasellátó Vállalat salgótarjáni részlegének vezetői székébe. Tóth Sándorral mindennapi kapcsolatban voltak, hiszen a férfi a Szeszforgalmi Vállalat salgótarjáni telephelyének vezetője volt, és Pappné tőle szerezte be a boltjába a szeszesítalt. 1953 őszén a nő javasolta Tóthnak, hogy feketén, számla nélkül adjon el neki italt, amit ő Salgótarjában az alsó és felső pályaudvari söntésekben fog árulni. Tóth belement ebbe az üzletbe, hiszen tudta, hogy leltárhány nélkül tud rumot szerezni.⁷¹ A páros néhány hónap alatt hozzávetőlegesen 500

⁶⁷ A Bányász Saját Ház (BSH) akciónak a lényege az volt, hogy azon városok környékén, ahol bányászati kitermelés folyt, ott a munkások toborzása érdekében az állam bányászlakásokat építtetett.

⁶⁸ *Horn János*: Egy szakma tündöklése és hanyatlása. Avagy hogy látják a szénbányászat elmúlt 50 évét azok, akik művelték és irányították. Bp. 2002. 83.

⁶⁹ Az eset az országos sajtóban is visszhangot kapott, hiszen a Népszava „Mi hátráltatja a nógrádi bányászok munkakörülményeinek javítását” c. cikke beszámol Bőte és társai csalásáról. Népszava, 1954. november 25.

⁷⁰ MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 284/1956 2-3. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján

⁷¹ Az ekkor hatályban lévő szesztorvény ugyanis kimondja, hogy a szesz árusításával foglalkozó vállalatok 3%-nyi veszteséget (kálót) létrehozhatnak. Amíg a veszteség nem lépi túl a megadott értéket, addig az üzemnek nem jelent gondot az elszámolás. 1938/XXX. tc. 48.§ (3) – 1938/XXX. törvénycikk a szeszegyedáruságról,

liter rumon és 200 kg málnaszörpön adott túl közösen. Ketten ezen időszak alatt 30.000 Ft extra jövedelmet halmoztak föl, amiből 20.000 Ft Tóth, a maradék Pappné zsebében kötött ki. A sikert látva Pappné üzletelni kezdett Resch Józseffel is, aki a Borforgalmi Vállalat salgótarjáni telepvezetője volt, és a munka során 3300 forintnak megfelelő bort adtak el. Később a nő férje, Papp Mihály is tagja lett a bűnszövetkezetnek, aki az Utasellátó Vállalat hatvani részlegének vezetője volt, így a csoport tevékenysége már a megyehatáron is átívelt. Papp a felesége által felvásárolt italokat árulta saját telephelyén. Ezzel a módszerrel 1955 tavaszáig dolgoztak, majd egy bejelentést követően a rendőrség házkutatást tartott Pappék házában, ahol 69.000 Ft készpénzt találtak, ami a korban hatalmas összegnek számított (1955-ben a havi átlagkereset: 1141 Ft).⁷² Papp Mihályné, Tóth, Resch és további három csapos és egy raktáros ügyét 1955. június 26-án tárgyalta a Salgótarjáni Járásbíróság.⁷³

Az utolsó esetben a salgótarjáni fűtőház bércsalóit mutatom be. Ez a bűnözői csoport annyiban különbözik az első négytől, hogy a tevékenységük pár hónapig még az 1956-os forradalom után is működött, de mivel a munkásságuk jelentős része az általam vizsgált időszakhoz tartozik, ezért belevettem az összehasonlításba. A bűnszövetkezet vezetője Zsigrai György, 34 éves bérszámfejtő volt. A férfi 1954-ben került a salgótarjáni és a kisterenyei fűtőház alkalmazásába. Feladatát képezte a vontatási dolgozók túlóra-, fizetetszabadság- és egyéb változó illetményének kiszámítása. Ezen kívül az egyes dolgozókhoz tartozó napi teljesítmény kalkulálása és dokumentációja is a munkakörébe tartozott. Ezeket összesítenie kellett és felvinni a fizetési lajstromba.⁷⁴ A férfi, amióta a munkahelyére került, komoly anyagi gondokkal küszködött, ezért munkatársaitól kölcsönöket vett fel, amit azonban nem tudott megadni. Ennek orvoslásán gondolkodva és többéves tapasztalata alapján rájött arra, hogy a központi ellenőrök nem vetik össze a fizetési lajstromban felvett váltakozó illetményadatokat a teljesítményi lapok végösszegével, azaz váltakozó illetmény révén többletjövedelmet tud kifizettetni munkatársainak. A férfi ennek köszönhetően törlesztette adósságait, majd megegyezett ezekkel a dolgozókkal, hogy a jövőben is nagyobb összegeket fog kiutaltatni nekik, ha vállalják, hogy ezeknek a pénzösszegeknek a felét visszaadják neki. A férfi 1954 februárja és 1957 januárja között ennek köszönhetően – és egyre több embernek – többletjövedelmet osztott ki, melynek felét visszakarta. A két időpont között ezzel a módszerrel összesen 223.289 Ft pénzt utalt ki munkatársainak, melyből ő körülbelül 90.000 Ft-ot kapott vissza. Végül 1958 őszén 18 személy került bíróság elé társadalmi tulajdon elleni, bűnszövetkezetben elkövetett csalás, hűtlen

⁷² <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1988-2/magyarorszag-3C8C/gazdasag-3CD7/nominal-es-realber-realjovedelem-3CF4/>, letöltés 2020. ápr. 13.

⁷³ Papp Mihály az ítélethozatal előtt öngyilkos lett. MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 1037/1955 6–9. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁷⁴ *Stefán A. K.: A szervezett bűnözés hajnala* i. m. 200.

kezelés, különösen nagy anyagi kár okozása, árdrágító üzérkedés és magánokirat-hamisítás vádjával.⁷⁵

Név	Csoport	Szerepe a csoportban	Börtönbüntetés
Lázi Károly	Kisterenyei Állami Gazdaság	a tenyésztés irányítása	4 év
Somogyi Dénes	Kisterenyei Állami Gazdaság	a tenyésztés irányítása	1 év
Varga János	Kisterenyei Állami Gazdaság	a tenyésztés irányítása	2 év
Vasanic Dezső	Kisterenyei Állami Gazdaság	ötletgazda	8 év
Bede Géza	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása a csehszlovák vasutasoktól	-
Bedő József	Somoskőujfalui vasutasok	segédkezés a termékek eladásában	3 hónap felfüggesztve
Csizmarik Gyula	Somoskőujfalui vasutasok	segédkezés a termékek eladásában	-
Fehér József	Somoskőujfalui vasutasok	termékek megvásárlása és eladása	3 hónap felfüggesztve
Gott János	Somoskőujfalui vasutasok	segédkezés a termékek eladásában	3 hónap felfüggesztve
Hamvas István	Somoskőujfalui vasutasok	segédkezés a termékek eladásában	-
Ifj. Pápai János	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása a csehszlovák vasutasoktól	-
Karman István	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása a csehszlovák vasutasoktól	-
Nagy Gyula	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása a csehszlovák vasutasoktól	3 hónap felfüggesztve
Ozsvárt Pál	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása és eljuttatás Fehérhez	6 hónap felfüggesztve
Páternoszter Jenő	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása és eljuttatás Fehérhez	-
Princz Pál	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása és eljuttatás Fehérhez	3 hónap
Rékasi János	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása és eljuttatás Fehérhez	-
Rékasi József	Somoskőujfalui vasutasok	termékek felvásárlása és eljuttatás Fehérhez	4 hónap
Bötte László	Nagybátonyi Bányászok	ötletgazda, a kivitelezés vezetője	6 év
Kúti Károly	Nagybátonyi Bányászok	a könyvelés és felhasználási jegyzékek hamisítása	6 hónap felfüggesztve
Lukács Ferenc	Nagybátonyi Bányászok	a könyvelés és felhasználási jegyzékek hamisítása	1,5 év
Szederkényi Lajos	Nagybátonyi Bányászok	a könyvelés és felhasználási jegyzékek hamisítása	1 év
Szűcs József	Nagybátonyi Bányászok	a könyvelés és felhasználási jegyzékek hamisítása	2 év
Király Tivadar	Salgótarján szeszcsalói	a szesz elrejtése	1 év
Krasznai Lászlóné	Salgótarján szeszcsalói	a szesz értékesítése	8 hónap felfüggesztve
Papp Mihály	Salgótarján szeszcsalói	a szesz értékesítése	-
Papp Mihályné	Salgótarján szeszcsalói	a szesz felvásárlása, szétosztása, árusítása	6 év
Resch József	Salgótarján szeszcsalói	a szesz eladása	1,5 év
Tóth Sándor	Salgótarján szeszcsalói	a szesz eladása	4 év
Varga Ferencné	Salgótarján szeszcsalói	a szesz értékesítése	8 hónap felfüggesztve
Vass Istvánné	Salgótarján szeszcsalói	a szesz értékesítése	1 év felfüggesztve
Angyal István	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	10 hónap
Hajdú Mihály	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1,5 év
Horváth Gyula	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	10 hónap felfüggesztve
Miklósvári Gyula	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év
Molnár Gyula	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	3 év
Molnár II. Gyula	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 4 hónap
Nyitrai János	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év
Orosz Bertalan	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	2 év
Osgyán János	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 10 hónap
Póczos Sándor	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 4 hónap
Selyem István	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 10 hónap
Somoskői Ágoston	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	3 év
Somoskői Gusztáv	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 2 hónap
Szomszéd József	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 8 hónap
Szűcs István	A salgótarjáni fűtőház csalói	-	-
Tajti József	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év
Tóth István	A salgótarjáni fűtőház csalói	pénzfelvétel és a jutalék visszaosztása Zsigrainak	1 év 4 hónap
Zsigrai György	A salgótarjáni fűtőház csalói	bérszámjegyzékek hamisítása, jutalék beszedése	9 év

1. táblázat: A bünszövetkezetekben részt vevő személyek nevei, szerepeik az adott csoportban és börtönbüntetések (saját készítésű)

⁷⁵ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 610/1958 1–88. – a vádirat, a tárgyalás, valamint a tanúk és a vádlottak kihallgatási jegyzőkönyvei alapján.

A vizsgálat kötelező összetevői

A következőkben elemzem, hogy a vizsgálat kötelező összetevői hogyan jelentkeznek az általam bemutatott esetekben. Az első pont meghatározása talán a legegyszerűbb. Ennek értelmében egy szervezett bűnözői csoportban legalább három főnek kell tevékenykednie. Az eseteket áttekintve láthatjuk, hogy az mindegyik csoportban megvalósul. Vasanic Dezsőnek a bűncselekmények elkövetésében három társa volt, a somoskőújfalui vasutasok tizenhárman álltak bíróság elé, Bóte Lászlónak négyen segítettek a nagybányai bányászok ügyében, Papp Mihálynénak hét társa volt az Utasellátó Vállalatnál elkövetett csalásainál, míg Zsigrai György legalább tizenhét embert vont be a fizetési jegyzékek meghamisításába. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy mindegyik bűnszövetkezet megfelel ennek a kritériumnak.

A második meghatározás értelmében egy ilyen csoportnak hosszú távon vagy előre meghatározatlan ideig kell együttműködni. Vasanicsek esetében ez a meghatározás egyértelműen fennáll. Amikor 1950-ben elkezdődött az első ötéves terv, akkor ez számukra előre meghatározta a bűncselekmény keretét. Tisztában voltak vele, hogy az üzlet maximum öt évre fog szólni, tehát hosszú távra tervezhettek. A vasutasok csempészszövetkezeténél hasonló helyzet állt fent. 1952 őszén, amikor Ozsvárt és Fehér biznisze megmutatta, hogy a termékekre van kereslet, és gyakorlatilag „fű alatt” el tudják ezeket adni, illetve jelentős pénzt tudnak vele keresni, akkor már kirajzolódhatott számukra, hogy ezt a tevékenységet éveken át tudják folytatni. Számukra nem volt előre kódolva, hogy hol lehet ennek a vége, és valószínűleg, ha nem buknak le 1956 elején, akkor ezt a bizniszt akár még éveken át folytathatták volna. Az ő esetükben tehát előre meghatározatlan idejű együttműködésről beszélhetünk. Bóte Lászlónak és társainak is megfelelő kereteket adott a Bányász Saját Ház program.⁷⁶ A lakásépítésben Bóte László elsőbbséget élvezett, hiszen mint ötletgazda és az osztály vezetője az ő házáat építették volna fel először, de a források alapján ezt követően a társai is új házba költözhetnek volna.⁷⁷ Megállapítható, hogy ebben az esetben is a hosszú távú, meghatározott ideig történő együttműködés figyelhető meg. Papp Mihályné és társai esetében szintén egy korlátlan ideig történő együttműködés esete állt fent. Amikor Tóth Sándorral elkezdtek üzletelni, majd csatlakozott hozzájuk Papp Mihály és Resch József, akkor nem tudhatták előre, hogy meddig kamatoztathatják ötletüket. A veszteségi százalékot felhasználva gyakorlatilag a lebukásukig tudták az üzletet folytatni. Összességében ezt kicsivel több, mint két évet ölel fel, de ebben az esetben sem beszélhetünk előre meghatározott időtartamról. Szintén ez az eset áll fent Zsigrai György és a fűtőházi családok esetében is. Zsigrai bűncselekménye az, ami az 1956-os forradalom után is folytatódott még, és a bukásának oka végül az

⁷⁶ Nógrád megyében 1953 és 1956 között 240 bányászházat terveztek építeni. MNL NML XXXV.31.a, MDP Nógrád Megyei Bizottságának ülései, 1953/1953-11-13 31_a/39. óe. 39/12.

⁷⁷ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, Bf 239/1956 2-3. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

lett, hogy túl sok ember tudott a trükközésről, így valaki feljelentette. A tevékenysége gyakorlatilag addig észrevétlen volt a hatóság előtt, és bizonyára még hosszú ideig tarthatott volna, ha nem bukik le, ezért ebben az esetben is egy előre meghatározatlan idejű együttműködésről beszélhetünk.

A következő meghatározás szerint a bünszervezeteknek súlyos bűncselekményeket kell elkövetniük. Hogy ezt vizsgálni tudjuk, fontosnak tartom meghatározni, hogy mi számít súlyos bűncselekménynek. Napjainkban a büntető törvénykönyv a bűncselekményeket súlyosság szerint két csoportra osztja. Az enyhébbek közé – melyeket vétségnek nevez – azok a bűncselekmények tartoznak, melyeket gondatlanságból követnek el, vagy azok a szándékos bűncselekmények, melyekre a törvény maximum két évnyi büntetés kiszabását rendeli el. A súlyosabbak közé – amelyeket büntettnek hív – azok a szándékos bűncselekmények tartoznak, melyekre a törvény több mint két év szabadságvesztést szab ki.⁷⁸ Az 1950-es évek második felében az összes bűncselekmény büntetett volt, csak az 1961. évi V. tv. fogja visszahozni a vétségek fogalmát. A fogalommeghatározásnál ezért használtam az aktuális büntető törvénykönyv definícióját. Ezzel szemben az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja úgy véli, hogy a börtönbüntetésnek minimum négy évig terjedőnek kell lennie. Ennek az áll a háttérében, hogy ők alapvető dolognak veszik, hogy a bűncselekményt bünszervezetek követik el, és ez súlyosbító, az eredeti büntetést megduplázó tényezőnek számít, de Magyarországon az 1950-es években még nincsenek bünszervezetek, csak olyan bünszervezetek vagy bűnözői csoportok, melyek összehangoltan és szervezeten követnek el bűncselekményeket. Bármely meghatározást vesszük azonban alapul, az öt esetből négyben elég egyértelmű képet kapunk. Vasanic Dezső vezető állattenyésztőt a sertésállományban tett károkért a Balassagyarmati Megyei Bíróság nyolc év börtönre, 500 forint pénzbüntetésre és tíz év közügyektől eltiltásra ítélte.⁷⁹ Bőte Lászlót, a Nagybátonyi Bányaüzem osztályvezetőjét hat év börtönre, 10.000 forint pénzbüntetésre és hat év közügyektől eltiltásra büntette a salgótarjáni járásbíróság.⁸⁰ Papp Mihályné, az Utasellátó Vállalat salgótarjáni részlegvezetője hat év börtönbüntetést, 10.000 forint pénzbüntetést és öt év közügyektől eltiltást kapott.⁸¹ Zsigrai Györgyöt, aki a salgótarjáni és a kisterenyei fűtőház bérszámfejtője volt, kilenc év szabadságvesztésre és tíz év közügyektől eltiltásra ítélte a Legfelsőbb Bíróság.⁸² A somoskőújfalui vasutasok esetében azonban ez a meg-

⁷⁸ 2012/C. tv. 4. § - 2012/C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, <https://ujbtk.hu/az-ujbtk-a-2012-evi-c-torveny/> (letöltés ideje: 2020.04.14.)

⁷⁹ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, 000012/1955 15. – az ítélet alapján.

⁸⁰ MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 284/1956 1. – az ítélet alapján.

⁸¹ MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 1037/1955 5. – az ítélet alapján.

⁸² MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 610/1958 93. – a fellebbviteli tárgyalás ítélete alapján.

állapítás nem állt fent. A legsúlyosabb letöltendő büntetést Rékasi József kapta, aki mindössze négy hónap börtönbüntetést kapott, míg Fehért és Ozsvártot csupán hat hónap felfüggesztett büntetésre ítélték.⁸³ Ahhoz, hogy megértsük, hogy mi lehetett ennek az enyhe büntetésnek a hátterében, érdemes megvizsgálni, hogy milyen időpontban és politikai környezetben zajlott a tárgyalás. Elsőfokon a Balassagyarmati Megyei Bíróság 1957. március 13-án tárgyalta ezt az esetet. A megyei bíróság csupán február elején folytatta tovább a működését, hiszen október 25. után szünetelt a bíraskodás az egész országban, majd december 15-től a katonai bíróságok ítéleztek. 1957 tavaszán azonban egyértelműen a megtorloperek – főleg a salgótarjáni események, valamint a sortűz „bűnösei” elleni ügyek – élveztek prioritást a bíróságokon. Ennél fogva ez az 1956 ősze előtt még fontos ügy az októberi események miatt gyakorlatilag lényegtelenné vált, és a megyei bíróság igyekezett minél gyorsabban lezárni. Ennek fényében nehéz megítélni, hogy vajon milyen büntetést kaphattak volna ezek az emberek, ha nem ilyen különleges környezetben tárgyalják ezt az esetet. Azonban az jelzésértékű lehet, hogy a megyei bíróság elsőfokon tárgyalta az ügyet, a rendőrség közel ötven tanút hallgatott meg, az eset aktája több mint háromszáz oldal, illetve a nyomozati jelentés szerint a bűnszövetkezet több mint félmillió forint értékű árut hozott be az országba, így én ezt elegendő feltételnek tartom ahhoz, hogy a súlyos bűncselekmények közé lehessen sorolni.⁸⁴

Az utolsó pont szerint a bűncselekményeket anyagi haszonszerzés és/vagy hatalmi pozíciók érdekében követik el. Az anyagi haszonszerzést az összes esetben alá tudjuk támasztani. Vasanics Dezsőék tevékenysége közvetlenül erre irányult, hiszen már a működésük elején meghatározták, hogy céljuk az év végi profitok bezsebelése.⁸⁵ Ezeket a bevételeket a munkaversenyek rendszeres megnyerésével tudták még tovább fokozni.⁸⁶ A somoskőújfalui csempészbanda esetében is egyértelműen megállapítható ez a tevékenység. A csempésztett áruk eladásával jutottak anyagi haszonhoz, amelyet aztán feléltek és elköltöttek.⁸⁷ Bóte Lászlóék esetében az anyagi haszonszerzés közvetett módon valósult meg. Ennek lényege az volt, hogy Bóte nem a saját pénzén vett alapanyagokkal építette fel a családi házát, valamint a munkáért sem kellett az azon dolgozóknak munkabért fizetnie, ezért ő úgy jutott anyagi haszonhoz, hogy a felépített házáért szinte semmit nem kellett fizetnie. Papp Mihályné és társai esetében is

⁸³ Ebben az is közrejátszhatott, hogy több társa ellene vallott a kihallgatások és a tárgyalás során. MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 27/1957 5–159. – a tanúk és a vádlottak vallomásai, valamint a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁸⁴ Uo. 285. – a nyomozati jelentés alapján.

⁸⁵ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, 000012/1955 8–14. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁸⁶ A Szabad Nógrád egyik száma például egy felhívást tesz közzé, melyben Vasanics Dezső munkaversenyre hívja ki a megye összes állami gazdaságát. Szabad Nógrád, 1954. február 24.

⁸⁷ *Stefán A. K.*: A szervezett bűnözés i. m. 194.

az anyagi haszonszerzés volt a bűncselekmény mozgatórugója. Az italok feketén árulásának az volt az előnye, hogy ebből nekik származott anyagi hasznuk, és nem az Utasellátó, a Szesz- vagy a Borforgalmi Vállalatoknak. Ez a megállapítás viszont leginkább Zsigrai György és a fűtőházi dolgozók esetében mutatkozik meg. Zsigrai azzal, hogy többletpénzt utaltatott ki a munkatársainak, már eleve anyagi hasznot biztosított számukra, majd miután ezen összegek közel felét visszakapta, így ez számára is bevételt jelentett. Ezzel a módszerrel az eset fővádlottja éves fizetését gyakorlatilag megháromszorozta.⁸⁸

Összességében – ha elfogadjuk a somoskőújfalui csempészbándánál levezetett érvelésem, akkor – az összes esetben fennállnak a vizsgálat kötelező összetevői. Mindegyik bűnszövetkezetnél megfigyelhetjük, hogy többen követik el ezeket a bűntetteket, az együttlüködések egyértelműen hosszú távra vagy meghatározatlan időre szólnak, melyek kimerítik a súlyos bűncselekmények fogalmát, és ezeket a cselekedeteket biztosan az anyagi haszonszerzés motíválta.

A vizsgálat esetleges összetevői

Ebben a pontban sorra veszem, hogy az esetleges kritériumok hogyan jelentkeznek az egyes eseteknél. Az első pont értelmében a csoport valamennyi résztvevőjének meghatározott feladata, szerepe van. A Kisterenyi Állami Gazdaság csalóira ez a megállapítás egyértelműen igaz. A csoport élén álló Vasanic Dezső volt a vezető állattenyésztő, ő határozta meg, hogy milyen feladatai lesznek a brigád többi tagjának. Somogyi Dénes, Varga János és Lázi Károly gazdasági dolgozók voltak ebben a csoportban, és az ő feladatuk a tenyésztés irányítása és felügyelete volt, így mindenkinek megvolt a meghatározott feladata. A somoskőújfalui csempészek üzleteléseinél is megfigyelhető, hogy mindenkinek meghatározott feladata volt. Ezek alapján a vasutasokat három csoportba tudjuk sorolni. Az első csoport feladata volt, hogy a csehszlovák vasutasoktól átvegye az országba hozott árut.⁸⁹ Ilyen személyek voltak Nagy Gyula, Karman István, Bede Géza és ifj. Pápai József. A második csoport a kapcsolatot valósította meg Somoskőújfalu és a vasúti fővonalon dolgozó Fehér József között. Ezek a vasutasok, amikor Somoskőújfaluban jártak, az első csoportban szereplő személyektől megvették a csempészt árut, majd azt eljuttatták a Miskolc–Hatvan–Budapest Keleti pályaudvar vonalon dolgozó Fehérnek és társainak. Ilyen személyek voltak Princz Pál, Ozsvárt Pál, Rékasi János, Rékasi József és Páternoszter Jenő. A harmadik csoport tagjai pedig csak az értékesítéssel foglalkoztak. Vezetőjük Fehér József volt, aki egy évtizedes,

⁸⁸ Zsigrai György éves fizetése 16.800 Ft volt. MNL NML XV. 4.c. Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 610/1958 414. – Zsigrai György vallomása alapján.

⁸⁹ Ez legtöbbször úgy zajlott, hogy akkor valósították meg az termékek adásvételét, amikor megfordították a csehszlovák vasúti kocsikat a Somoskőújfalu állomástól távolabb. MNL NML XV. 4.c. Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 27/1957 66–68. – Nagy Gyula vallomásai alapján.

a vasútnál eltöltött ideje alatt jelentős kapcsolati hálót épített ki, ami lehetőséget biztosított számára, hogy kiépítse és alkalmazza ezt a háromlépcsős rendszert. Segítői az értékesítésben szintén az ezen a vonalon dolgozó Gott János, Hamvas István és Csizmarik Gyula voltak.⁹⁰ Bóte Lászlóék esetében megfigyelhető a résztvevők meghatározott szerepe. Bóte mint osztályvezető és ötletgazda irányította a csoportot, és használta fel a „zsákmányt”. Szűcs József, Lukács Ferenc, Szederkényi Lajos és Kúti Károly pedig fedezték a kitervelőt.⁹¹ Papp Mihályné és társai esetében is megjelenik a feladatmegosztás. Az élen a koordinátor és vezető Pappné állt, akinél a szálak összefutottak. Ő szerezte be Tóth Sándortól és Resch Ferenctől az italokat, és árusította ezeket. Később férje is csatlakozott hozzá, de ő csak az árusításban kapott szerepet, Hatvanban. Ezen kívül a kocsmák csaposai, Varga Ferencné, Krasznai Lászlóné és Vass Istvánné, valamint az Utasellátó Vállalat helyi raktárosa, Király Tivadar is be voltak avatva, bár nekik csak igen kis szerep jutott az üzletből és a bevételekből.⁹² Zsigrai Györgyék esetében is megállapítható a részvevők nyilvánvaló szerepe. Ezt két részre lehet bontani. Zsigrá, mint könyvelő egyedül alkotja az első csoportot. Ő a beosztásából kifolyólag az összes többi személy felett állt, ő intézte a pénzügyi csalás jelentős részét, ő utaltatott ki plusz pénzeket, ő hamisította meg, majd később alkalmazott kettős könyvelést, és ő szerezte meg a bevételek legnagyobb részét. Az összes többi személy pedig a második csoportot alkotta. Nekik csak az volt a feladatuk, hogy felvegyék a pénzt, titokban tartsák az üzletet, és a felét visszaosszák a könyvelőnek.⁹³

A második meghatározás értelmében megjelent a belső fegyelem valamilyen formája. Ezt szintén mindegyik esetről megfigyelhetjük, hiszen elengedhetetlen volt mindegyik csoportban, hogy a tevékenységük több éven keresztül sikeres legyen, valamint fontos volt a profit szétesztésénél, hogy az üzlet átlátható, ezáltal vissza-ellenőrizhető legyen. Ugyanezt tudjuk elmondani arról, hogy a bűncselekménynek kereskedelmi, üzleti formát kell öntenie. Az összes esetről megállapítható, hogy gazdasági bűntettekről beszélhetünk, és szorosan kötődnek az államon belüli – vagy a vasutasoknál részben országon kívüli – kereskedelemhez vagy valamilyen üzleti tevékenységhez.

Az erőszak alkalmazását, a média, politika, rendőrség, igazságszolgáltatás befolyásolását, illetve a pénzmosást az összes esetben kizárnám. Mint dolgozatom korábbi fejezetében említettem, a rendőrség megerősödésével megfigyelhető, hogy az erőszakos bűncselekmények visszaszorultak. Aki jelentős bevételt szeretett volna szerezni, az erőszakos eszközökkel nem tudta ezt a

⁹⁰ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 27/1957 5–159. – a tanúk és a vádlottak vallomásai, valamint a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁹¹ MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 284/1956 2–3. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁹² Uo. B 1037/1955 6–9. – a tárgyalási jegyzőkönyv alapján.

⁹³ MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 610/1958 1–88. – a vádirat, a tárgyalás, valamint a tanúk és a vádlottak kihallgatási jegyzőkönyvei alapján.

célt megvalósítani, mert azonnal a rendőrség, az ÁVH és az igazságszolgáltatás célkeresztjébe került volna, így csak a felszín alatti trükközések, csalások vezethettek eredményre. A média, a rendőrség, az igazságszolgáltatás befolyásolása is teljesen elképzelhetetlen volt az ötvenes évek elején. Az 1950-re kialakuló, nagyon erős, totális államban lehetetlen volt, hogy egy bűnözői csoport befolyásolni tudja ezeket a szervezeteket. Egyrésztől ugyancsak feltűnt volna a szerveknek, ha valaki ezzel próbálkozik, másrészt pedig azonnal lebuktak volna, és így a tervük már idejekorán meghiúsult volna. A pénzmosás csak Zsigrai György esetében merülhet fel, de nála is azt lehet megállapítani, hogy célja a fizetési jegyzékek meghamisításával a profit megszerzése, realizálása, nem pedig az illegális bevétel elfedése volt.

A nemzetközi együttműködés – egy bizonyos szinten – csak a somosi vasutasok esetében fedezhető fel. Ők azok, akik külföldi termékekkel kereskedtek Magyarországon, és ezekért az árucikkekért fizettek, majd haszonnal továbbadták. A többi csoport esetében ilyen megoldások nem figyelhetőek meg.

Összegzés

A dolgozatomban végén szeretnék választ adni azokra a kérdésekre, hogy ezek a csoportok miért lehettek sikeresek, milyen közös pontok és különbségek figyelhetőek meg közöttük, illetve milyen társadalmi és politikai környezetben tevékenykedtek.

A siker alapvető titka mindenképp több összetevőben keresendő. Az egyik ilyen a kockázatvállalás. A csoportok közül majdnem az összes – Zsigrai György és társai a kivétel, mert ők csak 1954 után kezdik a bűncselekmények végrehajtását – fel merete vállalni, hogy gyakorlatilag a legerősebb politikai terroruralom alatt próbálnak illegális bevételekre szert tenni. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi szükség volt erre ebben az időszakban. 1952–53 a Rákosi-korszak legelnyomóbb, legnyomasztóbb éveinek egyike. Az észszerűtlen iparosítás eredményeként az életszínvonal süllyedt, közszükségleti cikkek tűntek el az áruházak polcairól, és általános lett az élelmiszerhiány. Ezek a tényezők leginkább a vidéki lakosságot érintették, így ők úgy érezték, hogy a nyomorba forduló szegénység miatt csak a városba, fővárosba való költözéssel tudják elkerülni a halált.⁹⁴ Az ilyen periféria helyzetben lévő és ezt megelőzően főleg agrártevékenységgel foglalkozó megyékben – mint például Nógrád megye – az emberek előbb folyamodhatnak olyan drasztikus megoldásokhoz, mint a bűnözés. Ezek az emberek ekkoriban joggal érezhették, hogy az adott helyzetben nincsen veszítenivalójuk, ami kiindulópont lehetett a bűncselekmények elkövetéséhez.

A másik ilyen közös pont a láthatatlan tevékenység. Az összes csoportnál megfigyelhető, hogy a korszakhoz képest nagyon szervezetten működtek, és jelentős anyagi bevételekre tudtak szert tenni. Az állami ellenőrzés még csak

⁹⁴ Gyarmati Gy.: A Rákosi-korszak. i. m. 194–195.

lassan tudott lépést tartani ezekkel a folyamatokkal, és ezek a tevékenységek, trükközések ezért lehettek hatékonyak éveken keresztül. A siker harmadik titka, hogy nagyon jól érvényesült a csoportokban a hierarchia. Minden esetnél megfigyelhetjük, hogy van egy vezető, akinek nagyon jó képességei vannak, vagy jó munkahelyi beosztása van a csoport irányításához, ami megalapozta a sikeres munkát.

Mindegyik esetben szembeűnő, hogy a munkahely volt a kapcsolatteremtő közeg. Ennek háttérében a teljes foglalkoztatottságra való törekvés állhatott, valamint hogy az erőltetett iparosítás és a növekvő norma miatt az embereknek nem volt sok szabadideje, így nagyon fontos volt szerep jutott a kapcsolati háló kiépítésében a munkahelynek. Megfigyelhető az is, hogy a vasutasokat leszámítva minden csoport az állami vagyon megszerzésére törekedett. Ennek a háttérében az állhatott, hogy ekkorra már megvalósul az államosítás gyakorlatilag minden vállalat, üzem és gyár esetében, így a magántulajdon szerepe elenyészővé vált. Ezt különböző bűnözési tendenciák is alátámasztják. Az 1950 és 1970 között az esetek döntő hányadát (hozzávetőlegesen 60-70%-át) a vagyon elleni bűncselekmények adták. Saját kutatásom alapján megállapítható, hogy ezek közül is a döntő részt (több mint 80%) a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűnesetek teszik ki.⁹⁵ Ebben változás majd a hetvenes évek elején következik be, amikor a második gazdaság miatt nagyobb vagyont szerző emberek ellen növekvő számban megjelentek a személyi tulajdon elleni bűncselekmények. Ilyen keretek között megállapíthatjuk, hogy aki komoly bevételre szeretett volna szert tenni, az csak az állami vagyon megszerzésével tudta ezt végrehajtani. Szintén közös pont, hogy az összes bűnszövetkezet Salgótarján környékén működik. Kutatásom során találkoztam nem Salgótarjánhoz köthető esetekkel is, de megfigyelhető, hogy azok a bűnözői csoportok, akik igazán nagy bevételre tettek szert, mind az újdonsült megyeszékhely körzetében tevékenykedtek. Ennek legfőbb oka az lehet, hogy itt volt a megyei központja a legtöbb állami vállalatnak, így a legtöbb pénzt is ezen területről lehetett megszerezni.

Ezek után nézzük meg, milyen lényeges különbségek vannak a csoportok között! Alapvetően ilyen különbség a létszám. Viszonylag alacsonyabb, négy-öt fős létszám figyelhető meg azon csoportoknál, amelyek valamilyen állami programot, akciót használtak fel arra, hogy pénzt szerezzenek. Ilyen volt Vasanic Dezső és társainak csoportja, akik az első ötéves tervet használták arra, hogy prémiumok révén plusz jövedelmet szerezzenek, míg Bőte Lászlóék voltak a másik bűnszövetkezet, akik a Bányász Saját Ház program lehetőségeit aknázták ki, hogy anyagi hasznot húzzanak. Ezekben az esetekben azért volt szükség a kisebb létszámra, mert jóval nagyobb volt a lebukás veszélye. Sokkal könnyebben célponttá válhattak volna, ha nagyobb létszámban vesznek részt a bűncselekményekben. Két esetben – a vasutasoknál és a fűtőházi csalóknál – 12 fő feletti létszámmal találkozhattunk. Mindkét esetben hatékonysági és

⁹⁵ Az egységes bűnügyi statisztika megteremtésére csak a hatvanas években kerül sor, az első a KSH oldalán is megjelenő év pedig 1965. *Gönczöl K.*: Bűnözés i. m. 61.

profitnövelési indokok húzódnak a háttérben. A vasutasok esetében minél több árut tudtak behozni és továbbadni, annyiival több lett a bevételük. A fűtőházi csalók esetében pedig a bérszámfejtő Zsigrai Györgynek is érdeke volt, hogy a lehető legtöbb embertől kapjon vissza pénzt. Egyrészt ez növelte a bevételeit, másrészt feltűnő lett volna, ha két azonos munkakörben dolgozó ember fizetése jelentősen eltér. Köztes állapot volt Papp Mihályné és társainak esete, akiknek limitálva volt a létszámuk, mert már nem tudtak volna új embereket bevonni. Ahogy a második fejezet bevezetésében is írtam, különbségek voltak a módszerek között is. Megfigyelhető, hogy vannak, akik már meglévő stratégiákat alkalmaztak, és vannak, akik újtónak számítanak. A csempészség már a negyvenes évek második felétől rendszeres volt, így a somoskőújfalui vasutasok már egy bevált módszert alkalmaztak. Ezzel szemben újdonság volt Vasanicsék és Bőtéék esete, akik egy friss állami programból akartak hasznot húzni. Ugyancsak ebbe a csoportba tartozik a szesz törvényt felhasználni kívánó bünszövetkezet esete. Elképzelhető, hogy a törvény kikapuit korábban már próbálták kihasználni, de a második világháború, valamint az ezt követő újjáépítés miatt ennek lehetősége valószínűleg csak az ötvenes években lehetett reális. A fűtőház csalói, különösen Zsigrai György pedig egy teljesen egyedi módszert alkalmazott, mely a munkatapasztalatán és az éleslátásán, valamint a nehéz helyzetén alapulhatott, így segítve őt hatalmas bevételhez.

Feltehetjük a kérdést, hogy hazánkban vajon tényleg szervezett bűnözés volt-e az 1950-es évek első felében. A jelenlegi meghatározásokat és elképzeléseket figyelembe véve véleményem szerint igen. Azonban egyetérték Nyitrai Endre megfogalmazásával, hogy jelenleg a szervezett bűnözés kifejezés nagyon tág fogalmat ölel fel.⁹⁶ Ezek pontosításával, szűkítésével – mind a jog álláspontját, mind a kriminológia és a kriminalisztika képviselőinek véleményét figyelembe véve – megadható lenne egy pontosabb, mindenre kiterjedő álláspont, ami akár ki is zárhatná a piacgazdaságon kívüli tevékenységeket a szervezett bűnözés köréből. Ennek ellenére úgy látom, hogy az általam vizsgált időszak mindenképpen fordulópontnak tekinthető. Ezekben az években jelentek meg olyan csoportosan elkövetett gazdasági csalások, amelyek már nagyobb szervezettséget és összhangot igényeltek, valamint több éven keresztül képesek voltak illegális bevételhez juttatni a benne részt vevő személyeket. Ezek alapján mindenképp jelentősége van ennek a korszaknak abban a tekintetben, hogy előfutára lesz majd a hetvenes évek elején egyre nagyobb számban elkövetett, a már korábban a kutatók, szakemberek által is szervezett bűnözésnek tekinthető bűncselekményeknek.

⁹⁶ Nyitrai E.: A szervezett bűnözés elleni i. m. 8.

Felhasznált források és szakirodalom

Források

- 1938/XXX. törvény cikk a szeszegyedáruságról,
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800030.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41>, letöltés 2020. ápr. 13.
- 1975/II. tv – 1975/II. tv., a társadalombiztosításról, <http://jogiportal.hu/index.php?id=ap2wlmiumsjsqb0zdt&state=19960901&menu=view>, letöltés 2020. ápr. 16.
- 2006/CI. tv., az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0600101.TV>, letöltés 2020. ápr. 16.
- 2012/C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, <https://ujbtk.hu/az-uj-btk-a-2012-evi-c-torveny/>, letöltés 2020. ápr. 14.
- 75/1952. (VIII. 30.) MT rendelet a sertés forgalmának és levágásának szabályozásáról, valamint a kocaállomány nyilvántartásáról
Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, 000012/1955
- MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 1037/1955
- MNL NML XXV.15.c, a Salgótarjáni Járásbíróság Büntetőperes Iratai, B 284/1956
- MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 27/1957
- MNL NML XXV.4.c, a Balassagyarmati Megyei Bíróság Büntetőperes Iratai, B 610/1958
- MNL NML XXXV.31.a, MDP Nógrád Megyei Bizottságának ülései, 1953/1953-11-13 31_a/39. őe. 39/12

Sajtó

- Szabad Nép, 1952. november 30.
Szabad Nógrád, 1954. február 24.
Népszava, 1954. november 25.
Szabad Nógrád, 1955. szeptember 24.

Szakirodalom

- Ádám Zsigmond: Futólépés az alvilágba. Bp. 1983.
Ádám Zsigmond: Reszkess, alvilág! Bp. 1984.
Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Bp. 2006.

- Bacsa Gábor*: A rendőrképzés 1945–1950. In: Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) 13. (2007) 16. sz. 7–14.
- Balázs Judit*: A bűnözéstől a szervezett bűnözésig. Gazdaság és társadalom. 3. (2002) 2. sz. 177–207.
- Berki Antal*: A szervezett bűnözés Magyarországon 2011. Rendvédelem, 1. (2012) 1. sz. 36–50.
- Bersten, Michael*: Defining organised crime in Australia and the USA In: Australian & New Zealand Journal of Criminology, 23. (1990) 1. sz. 39–59.
<https://doi.org/10.1177/000486589002300104>
- Bezsenyi Tamás*: „Nem szabad minden egyszerű tolvajlásból rendszer-ügyet csinálni”: A szocialista kori magánkereskedelem és állami vendéglátás területén jelentkező szervezeti és szervezettséget mutató bűnelkövetői hálózatok összehasonlítása. In: A normán innen és túl. Szerk. Kovács Janka – Kökényessy Zsófia – Lászlófi Viola. Bp., 2017. 47–77.
- Bezsenyi Tamás*: A szervezett bűnözés történeti és szociológiai aspektusai. Magyar Rendészet 15. (2015) 2. sz. 11–24.
- Bezsenyi Tamás*: Megszervezett bizonytalanság avagy a szervezett bűnözés mint a szocialista kori nyilvánosság tabuja. Metszetek – Társadalomtudományi folyóirat, 4. (2015) 1. sz. 36–55.
<https://doi.org/10.18392/metsz/2015/1/3>
- Bezsenyi Tamás*: Nem minden Mohikán Indián? A galéri bűnözés történeti és kriminológiai aspektusai. In: Kelet-európai sorsfordulók: Tanulmányok a 80 éves Palotás Emil tiszteletére. Szerk. Bartha Eszter – Fóris Ákos – Mezei Bálint – Nagy Éva Katalin – Szuda Krisztina Eszter. Bp. 2016. 203–214.
- Bócz Endre – Lakatos János*: A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései. Bp. 2008.
- Dezső András*: Maffiózók mackónadrágban. A magyar szervezett bűnözés regényes története a 70-es évektől napjainkig. Bp. 2019.
- Donald Cressey – David Ward*: Delinquency, crime, and social process. New York. 1969.
- Fóti Andor*: Itt az R-csoport. Bp. 1980.
- Fóti Andor*: Kelepcében az alvilág. Bp. 1982.
- Galcsik Zsolt*: Nógrád megye közigazgatási és területi változásai, 1872–2005. Salgótarján 2005.
- Gönczöl Katalin*: Bűnözés és társadalompolitika. Bp. 1987.
- Gyáni Gábor*: A bűnözés Horthy-kori történetéhez In: Történelmi Szemle 47. (2005) 3-4. sz. 381-392.
- Gyarmati György*: A Rákosi-korszak. ÁBTL-Rubicon. Bp. 2011.
- Horn János*: Egy szakma tündöklése és hanyatlása. Avagy hogy látják a szénbányászat elmúlt 50 évét azok, akik művelték és irányították. Bp. 2002.
- Jakab Sándor*: Nógrád megye története 1944–1962. Salgótarján 1973.
- John J. Macionis – Linda Marie Gerber*: Sociology. Toronto 2010.

- Kiripovszky Csaba*: Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, 8. (2007) 75–81.
- Kriminológia. Szerk. Freda Adler – Gerhard O. W. Mueller – William S. Laufer. Bp. 2000.
- Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Szerk. Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós. Bp. 1999.
- Magyar büntetőjog. Általános rész. Szerk. Horváth Tibor. Bp. 2007.
- Magyar Jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. Bp., 2007.
- Majtényi György*: Egy forint a krumplis lángos. Bp. 2018.
- Marton Ádám*: Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945–1968) Statisztikai Szemle 90. (2012) 5. sz. 489–520.
- Moldova György*: Bűn az élet...Riport a rendőrökről. Bp. 1985.
- Molnár Pál*: Salgótarján társadalmi viszonyainak fejlődése 1945 és 1980 között. In: A Nógrád megyei múzeumok évkönyve. Szerk. Szvircsek Ferenc. Salgótarján 1982.
- Nyitrai Endre*: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei. Doktori értekezés. Pécs 2017.
- Nyitrai Endre*: A szervezett bűnözés története. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis) 25. (2015) 43–46. sz. 47–62.
<https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.47-62P>
- Parádi József – Óry Károly*: A magyar rendvédelem története. Bp. 1995.
- Sas Ferenc*: A 125 éves a fővárosi rendőrség története 1881–2006. Bp. 2006.
- Stefán Antal Krisztián*: A szervezett bűnözés hajnala? Bűnszövetkezetek Nógrád megyében az 1950-es években. Historia Nostra 3. (2019) 1. sz. 175–207.
- Stefán Antal Krisztián*: Büntetőperek a Balassagyarmati Megyei Bíróságon 1957–1961. Historia Nostra 4. (2020) 1. sz. 131–141.
- Talpfák. Néprajzi írások a vasútról. Szerk. Bali János – Máté György. Bp. 2008.
- Valuch Tibor*: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2001.

Internetes források

- <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1988-2/magyarorszag-3C8C/gazdasag-3CD7/nominal-es-realber-realjovedelem-3CF4/>, letöltés 2020. ápr. 13.
- <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/otevesterv.htm>, letöltés 2020. ápr. 9.
- https://index.hu/tudomany/tortenelem/2017/11/15/kiszokitett_hajjal_akasztottak_fel_a_magyar_broadway_angelojat/, letöltés 2019. júl. 20.
- http://pestbuda.hu/cikk/20180209_romokbol_feltamado_budapest, letöltés 2019. okt. 17.